

Krajowa Rada Spółdzielcza
Prezes Zarządu Alfred Domagalski

**Organizowanie się gospodarce
polskich rolników po 1990 roku**

Warszawa

Lipiec 2010

Opracowanie przygotowano w Spółdzielczym Instytucie Badawczym
– Centrum Szkolenia Spółdzielczego KRS – Dyrektor Zdzisław Gumkowski

Redakcja:

Marcin Martynowski

Konsultacja:

Witold Boguta

Zdzisław Kaczmarczyk

Opracowanie było przedmiotem obrad Rady Konsultacyjno – Programowej działającej przy KRS i uzyskało pozytywną ocenę. W skład Rady wchodzi ponad 20 wybitnych przedstawicieli uczelni i instytutów naukowych z całej Polski, interesujących się problematyką spółdzielczą. Zespołowi przewodniczy prof. dr hab. Mieczysław Adamowicz.

Opracowanie zostało przyjęte przez Komisję Spółdzielczości Rolniczej Zgromadzenia Ogólnego Krajowej Rady Spółdzielczej. Członkami Komisji są przedstawiciele wszystkich spółdzielczych branż działających w rolnictwie i jego otoczeniu.

Krajowa Rada Spółdzielcza składa podziękowania przedstawicielom Urzędów Marszałkowskich, którzy przekazali informacje nt. stanu tworzenia grup producentów rolnych w poszczególnych województwach.

Źródło danych: Jeśli nie podano w treści inaczej, opracowanie własne Krajowej Rady Spółdzielczej, rok 2010.

Spis treści

I. Wstęp	5
II. Proces organizowania się rolników w okresie od zmiany systemu gospodarczego w Polsce do uchwalenia ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach	9
III. Proces organizowania się rolników w okresie od uchwalenia ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach do wejścia Polski do UE	11
IV. Proces organizowania się rolników w okresie od wejściu Polski do UE do końca 2009 r. ...	13
1. Tworzenie GPR w latach 2001 - 2009 w układzie wojewódzkim	16
2. Liczba producentów rolnych – członków grup producentów rolnych w latach 2005 – 2009	17
3. Formy prawne funkcjonujących grup.....	18
V. Tworzenie grup producentów rolnych dla poszczególnych produktów.....	21
1. Grupy producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych	23
2. Grupy producentów trzody chlewnej	24
3. Grupy producentów drobiu	25
4. Grupy producentów mleka	26
5. Grupy producentów bydła mięsnego	27
6. Grupy producentów ziemniaków.....	28
7. Grupy producentów liści tytoniu	29
8. Grupy producentów pozostałych produktów	29
VI. Tworzenie grup producentów rolnych w poszczególnych województwach	31
1. Województwo wielkopolskie	34
2. Województwo dolnośląskie	35
3. Województwo kujawsko-pomorskie	37
4. Województwo opolskie	38
5. Województwo zachodniopomorskie	39
6. Województwo warmińsko-mazurskie	40
7. Województwo lubuskie	41
8. Województwo pomorskie	42
9. Województwo mazowieckie	43
10. Województwo lubelskie	44
11. Województwo podkarpackie	45
12. Województwo śląskie	46
13. Województwo podlaskie	47
14. Województwo małopolskie	48
15. Województwo łódzkie	49
16. Województwo świętokrzyskie	50
VII. Wnioski i propozycje działań	52
VIII. Działalność Krajowej Rady Spółdzielczej na rzecz grup producentów rolnych	57

I. Wstęp

W Polsce funkcjonuje ponad 1,5 mln gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, w tym; około 0,8 miliona powyżej 5 ha oraz powyżej 10 ha około 0,4 miliona gospodarstw. Szacuje się, że około 500 tys. gospodarstw to gospodarstwa produkujące na rynek. Większość z nich to nowoczesne gospodarstwa wprowadzające na rynek znaczące partie produktów rolnych. Wśród gospodarstw uznawanych za towarowe, oprócz gospodarstw specjalizujących się w produkcji konkretnego produktu lub grupy produktów, dla których można tworzyć grupy producentów rolnych (w tym gospodarstw prowadzących działy specjalne produkcji rolnej) znaczącą liczbę stanowią gospodarstwa wielokierunkowe - niewyspecjalizowane. Przeważają w Polsce małe gospodarstwa – do 5 ha, które sprzedają na rynku niewielkie partie towarów, lub produkują wyłącznie na samozaopatrzenie.

Z myślą o organizowaniu rynku rolnego z udziałem producentów, w 2000 roku została uchwalona ustawa o grupach producentów rolnych i ich związkach, mająca na celu wsparcie procesu gospodarczego organizowania się rolników. Obecne dane dotyczące tego procesu potwierdzają, że problemy do rozwiązania, dotyczące organizowania się rolników w Polsce, okazały się znacznie większe niż pierwotnie zakładano. Po blisko 10 latach z około 500 tys. gospodarstw towarowych w kraju na dzień 31 grudnia 2009 roku, w 509 grupach producentów rolnych zrzeszonych było tylko około 10,5 tysiąca producentów rolnych (nie licząc około 13 tysięcy producentów tytoniu - zorganizowanych wcześniej w regionalnych zrzeszeniach branżowych, które stały się grupami lub utworzyły grupy). Wynika z tego, że tylko około 2 % rolników produkujących na rynek jest członkami grup (dodając producentów tytoniu stanowi to niespełna 5 %). Jak wynika z danych, **skala problemu jest więc olbrzymia**, a przedsięwzięte działania i środki w ramach PROW w tym zakresie są niewspółmiernie niskie do skali problemu i potrzeb.

Stan bardzo niskiego gospodarczego zorganizowania producentów rolnych jest **jedną z najslabszych stron polskiego rolnictwa**. Rolnicy produkują dobrej jakości produkty rolne i sprzedają je najczęściej pośrednikom, którzy opanowali znaczącą część rynku. Sprzedając w sposób niezorganizowany również zakładom przetwórczym i firmom handlowym, rolnicy stoją na przegranej pozycji, albowiem oferowane partie towaru są z reguły niewielkie i niejednorodne.

W krajach „UE-15” grupy producentów – spółdzielnie branżowe, są podstawowym ogniwem struktury zorganizowanego rynku produktów rolnych, utworzonego z udziałem producentów. Grupy te (spółdzielnie) zrzeszając się głównie w krajowych i regionalnych spółdzielczych związkach branżowych posiadają średnio ponad 65% udziału w sprzedaży hurtowej produktów rolnych oraz ich przetwórstwie. Dzięki temu producenci taniej zaopatrują się w środki do produkcji i korzystniej sprzedają swoje produkty, przejmując część wartości dodanej, jaka powstaje na kolejnych etapach obrotu oraz przetwórstwa produktów rolnych. Stanowi to dodatkowe, poza dopłatami bezpośrednimi, ekonomiczne wzmocnienie gospodarstw rolnych.

W Polsce rynek produktów rolnych jest coraz lepiej zorganizowany, ale w większości przypadków bez udziału producentów. Stawia to polskich rolników w trudnej sytuacji

dochodowo-konkurencyjnej. Nieorganizowanie polskich rolników jest przede wszystkim wynikiem upadku po 1990 r. spółdzielczości rolniczej, która co prawda była nadmiernie uzależniona od Państwa, ale skupowała od rolników około 60% produktów rolnych, tj. podobną wielkość jak spółdzielnie rolnicze w krajach UE-15. Obecnie jedynie spółdzielczość mleczarska, która w ostatnich kilkunastu latach unowocześniła bazę przetwórczą, zachowała około 70% udział w rynku. Spółdzielczość mleczarska jest najlepszym dowodem na to, że forma spółdzielcza może być i nowoczesna i konkurencyjna. Buduje i rozwija jednocześnie tak ważny dla trwałego i zrównoważonego rozwoju kapitał społeczny.

Niestety, wadliwość polskiego prawa spółdzielczego powoduje, że jej udział także w sektorze mleczarskim powoli, ale systematycznie maleje.

Wskutek błędów popełnionych na początku transformacji ustrojowej w reformowaniu systemu spółdzielczego rozpadł się niemal całkowicie system produkcyjno – handlowo – usługowej obsługi polskiego rolnictwa. Znaczenie i udział w rynku pozostałych branż spółdzielczych jest obecnie symboliczny. Producenci rolni utracili ogromny majątek, który służy dziś różnym grupom interesów.

W okresie transformacji kolejne rządy nie przykładały zbyt dużej wagi do pomocy rolnikom w zorganizowaniu się w struktury gospodarcze, jednocześnie przyczyniając się do pogłębienia trwających procesów destrukcyjnych. Lata 90-te to także nieprzyjazne nastawienie do spółdzielczości samych rolników, jak również otoczenia rolnictwa. Pustkę po zaprzestaniu obsługi rolników przez spółdzielnie starano się wypełnić organizując rolników w stowarzyszenia i zrzeszenia. Nie były to jednak najlepiej dostosowane formy prawne do organizowania gospodarczego rolników. Miejsce spółdzielni, z których odeszło większość producentów rolnych, zajęli pośrednicy.

Sytuację miało poprawić wejście w życie ustawy o grupach producentów rolnych w końcu 2000 roku. Mimo kilku nowelizacji ustawy i wielokrotnych zmian rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do tej ustawy, stan organizowania się rolników w struktury gospodarcze jest daleki od potrzeb. Trzeba również przyznać, że **zaplanowane w PROW 2007 – 2013 udzielenie wsparcia tylko 350 tworzącym się grupom (50 rocznie)**, w których według założeń miało zrzeszyć się około **12 000 rolników**, oparte było w czasie tworzenia Programu na bardzo niskiej wówczas świadomości rolników konieczności organizowania się celem przetrwania na rynku. Przeznaczenie na działanie „Grupy Producentów Rolnych” w latach 2007 – 2013 tylko 140 mln Euro z około 17 mld euro (tj. ok. 1%) pomocy publicznej PROW dla polskiego rolnictwa i rozwoju polskiej wsi jest zbyt małe do rozwiązania problemów w tym zakresie, mimo ciągle bardzo niskiego stanu zorganizowania gospodarczego polskich rolników. Potrzebne jest potraktowanie tego procesu, jako ważnego do rozwiązania problemu polskiego rolnictwa.

Biorąc pod uwagę dane i wskaźniki zawarte w PROW można stwierdzić, że nie zakładał on zorganizowania producentów rolnych i rynku rolnego w Polsce, na odpowiednim poziomie stosownym do potrzeb. Co prawda został osiągnięty pierwszy cel Programu, tzn. założonych zostało już ponad 350 grup, ale przez dużo mniejszą niż zakładano liczbę rolników – około 4,5 tys. w zdecydowanej większości dużych producentów rolnych. Po prawie 10 latach istnienia ustawy można stwierdzić, że korzystają z niej przede wszystkim producenci o dużym potencjale produkcyjnym. Proces organizowania się producentów

o średnim potencjale jest w dalszym ciągu niewielki, a producentów, którzy produkują niewielkie partie nie powiódł się.

Tak mały stopień zorganizowania rolników wynika przede wszystkim z braku wdrożenia równoległe z uchwaleniem ustawy kompleksowego programu wsparcia procesu gospodarczego organizowania się producentów rolnych. Tworzenie grup wiąże się z rozpoczęciem działalności gospodarczej – utworzeniem firmy, z czym rolnicy nie byli w stanie sobie poradzić. Nie były również w stanie pomóc im instytucje otoczenia rolnictwa. Kolejne trudności, to zebranie co najmniej kilku/kilkunastu (min. 5) producentów jednego z produktów lub grupy produktów, dla których mogą być tworzone GPR, którzy chcieliby prowadzić wspólną firmę. Poza tym brak jest liderów, którzy na początku chcieliby zająć się społecznie organizowaniem grupy.

Proces tworzenia grup producentów rolnych wymaga **zdecydowanych działań i szybkiego ukierunkowania na masowe zrzeszanie się producentów rolnych w grupy**. Niezbędne jest wprowadzenie **nowych, korzystniejszych szczególnie dla producentów o małym i średnim potencjale produkcji rolnej** odpowiednich rozwiązań prawnych, większego wsparcia finansowego i zapewnienie im pomocy przy organizowaniu się.

II. Proces organizowania się rolników w okresie od zmiany systemu gospodarczego w Polsce do uchwalenia ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach

Minęło już ponad 20 lat od rozpoczęcia przemian gospodarczych w Polsce, które w znacznym stopniu dotyczyły rolnictwa. Pierwsze dziesięć lat okresu transformacji to najtrudniejszy okres dla polskiej spółdzielczości, szczególnie rolniczej, która wcześniej zapewniała obsługę rolnictwa i która skupowała od rolników właściwie wszystko, co wyprodukowali.

Rolnicy odeszli od spółdzielni, które uważali za nie swoje, a wręcz państwowe. Zlikwidowane zostały związki spółdzielcze wszystkich szczebli, co doprowadziło do zerwania powiązań gospodarczych pomiędzy spółdzielniami. Udział spółdzielni w skupie produktów rolnych spadł do kilku procent, a lokalnie nawet do zera.

Tabela nr 1: Zmiany liczby spółdzielni w Polsce w latach 1989-2000-2009 (według bazy danych Krajowej Rady Spółdzielczej – stan na dzień 31.12.2009 roku, bez spółdzielni będących w likwidacji)

Wyszczególnienie	Liczba spółdzielni			2009/1989 [%]
	1989	2000	2009	
Spółdzielnie rolnicze ogółem	6.470	4.101	2.941	45,5
w tym:				
Spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu „SCh”	1.912	1648	1.311	68,5
Spółdzielnie mleczarskie	323	238	165	51,1
Spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie	140	128	87	62,1
Rolnicze spółdzielnie produkcyjne	2.089	1024	760	36,4
Spółdzielnie kótek rolniczych	2.006	1063	618	30,8

Jednocześnie z postępującym procesem likwidacji i wyprzedają majątku licznych spółdzielni oraz w sytuacji ustawowego zlikwidowania związków spółdzielczych, podejmowane były próby mające na celu zmianę systemu spółdzielczego w Polsce. Najpoważniejsza inicjatywa wyszła ze strony Komisji Europejskiej, która wspólnie z Bankiem Światowym doprowadziła do utworzenia w Polsce Fundacji Spółdzielczości Wiejskiej.

Fundacja została powołana przez Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Ministerstwo Finansów oraz Naczelną Radę Spółdzielczą w 1990 r. i miała na celu wspieranie procesu dostosowywania się spółdzielni do działania w warunkach gospodarki rynkowej oraz pomoc rolnikom w tworzeniu nowych spółdzielni. Fundacja miała siedzibę w Krajowej Radzie Spółdzielczej w Warszawie i utworzyła 12 ośrodków regionalnych na terenie całej Polski - w każdym z nich był doradca zagraniczny. Fundacja zakupiła potrzebny sprzęt i skoncentrowała swoją działalność na prowadzeniu licznych szkoleń i wydawaniu publikacji. Opracowywała plany marketingowe i biznesowe dla zainteresowanych spółdzielni.

Fundacja po wykorzystaniu około 18 milionów ECU (EURO) ze środków programu PHARE, w znacznej części przez konsultantów zagranicznych, zakończyła swoją działalność na początku lat dwutysięcznych. Zakończyła swoją działalność, w taki sam sposób jak wiele

spółdzielni w tym okresie, z powodu braku środków zaprzestała działalności nie wykreślając się z Krajowego Rejestru Sądowego. Tylko kilka osób, spośród ponad 200 pracowników Fundacji, którzy zostali przygotowani do pracy ze spółdzielniami, pracuje nadal w obrębie rolnictwa i współpracując z Krajową Radą Spółdzielczą działa przy realizacji projektów, na rzecz organizowania się gospodarczego producentów rolnych.

Lata 1990-2000 to również okres aktywnego działania na rzecz organizowania się rolników przez Ośrodki Doradztwa Rolniczego, których zadaniem było udzielanie pomocy rolnikom w tym zakresie. Ambicją doradców było założenie jak największej liczby nowych podmiotów. Namawiano rolników, którzy odeszli od swoich spółdzielni, do organizowania się w stowarzyszenia i zrzeszenia. Powstało ich bardzo wiele. W tabeli 2 podane są tylko te, które były wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego na początku 2001 r. Było ich wielokrotnie więcej (ponad 2 tys.), ale zdecydowana ich większość nigdy nie rozpoczęła działalności gospodarczej. Działania te miały o tyle sens, że przypominały producentom o potrzebie współpracy na rynku po bardzo trudnym okresie dla spółdzielczości rolniczej. Jednak sposób ich wykonania pozwalał żyć rolnikom w przekonaniu, że z samego powodu utworzenia stowarzyszenia lub zrzeszenia ich sytuacja automatycznie się poprawi. Mało uświadamiano rolnikom fakt, że tworzą oni podmiot gospodarczy, w który trzeba się zaangażować, również finansowo, a korzyści przychodzą po pewnym czasie. Lata przed uchwaleniem ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach, to okres szczególnie nasilonego tworzenia nowych stowarzyszeń i zrzeszeń – doradcy wiedzieli, że ustawa pozwoli skorzystać z pomocy i pod tym hasłem zachęcali rolników do organizowania się, nie brano jednak pod uwagę faktu, że pomoc ta nie jest bezwarunkowa, by ją otrzymać trzeba spełniać pewne wymogi – tworzone grupy ich nie spełniały i nie były przygotowane na jej spełnianie. Niepowodzenie tej akcji znacznie osłabiło chęć angażowania się rolników w tworzenie grup producentów rolnych w późniejszym czasie.

Tabela nr 2: Formy prawne organizowania się rolników w latach 1992/2001

Forma prawna/lata	Spółdzielnia	Spółka z o.o.	Zrzeszenie	Stowarzyszenie	Razem
1992/93	1	-	2	4	7
1994/95	10	-	11	19	40
1996/97	5	-	33	30	68
1998/99	9	2	90	95	196
2000/01	7	3	53	68	131
Razem	32	5	189	216	442

Uchwalenie ustawy o grupach producentów rolnych było szansą na rozpoczęcie sensownego procesu organizowania się gospodarczego rolników. Niestety nie został on należycie wykorzystany. Okres od uchwalenia ustawy do dzisiaj możemy podzielić na dwa etapy. Pierwszy do 30 kwietnia 2004 r. tj. do daty wejścia Polski do Unii Europejskiej i drugi, od 1 maja 2004 r. do chwili obecnej.

III. Proces organizowania się rolników w okresie od uchwalenia ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach do wejścia Polski do UE

W dniu 15 września 2010 roku minie 10 lat od uchwalenia ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach. Można, więc zastanowić się czy udało się ten okres wykorzystać i nasi rolnicy są lepiej zorganizowani niż chociażby przed rozpoczęciem przemian gospodarczych w 1990 r.

Wejście w życie ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach w końcu 2000 r. oraz stosownych rozporządzeń Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi umożliwiło rozpoczęcie procesu gospodarczego organizowania się rolników. Tworzącym się grupom zapewniono korzystanie z krajowych - dużo niższych niż po wejściu do UE - środków pomocy publicznej. Rozpoczął się proces budowania od podstaw organizacji gospodarczych rolników.

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach, umożliwiała tylko wsparcie finansowe dla grup producentów rolnych. Nie dawała ona żadnego wsparcia dla tworzenia się związków grup producentów rolnych. **Stworzono martwy przepis dotyczący możliwości organizowania się grup w związki grup producentów rolnych**, albowiem na jego podstawie przez ponad 9 lat nie zarejestrował się żaden związek grup w rozumieniu ustawy.

W tzw. „starych” krajach UE-15, to związki grup otrzymały znaczące wsparcie w końcu lat 90-tych (przed rozszerzeniem UE o 10 nowych krajów). Wsparcie to w krajach UE było przeznaczone na działalność administracyjną, co skonsolidowało wszystkie branże i przygotowało je do konkurencji na Jednolitym Rynku Europejskim.

Okres od uchwalenia ustawy o grupach producentów rolnych do dnia integracji Polski z UE, to okres niekorzystny dla procesu organizowania się producentów również z powodu braku programów pomocowych, które pozwoliłyby wspierać producentów w zakresie szkoleniowo-doradczym. Projekty PHARE zostały zakończone, a nowe programy nie były jeszcze uruchomione.

W Polsce do chwili obecnej proces gospodarczego organizowania się producentów rolnych przebiega na I poziomie integracji tj. pojedynczych producentów rolnych – poprzez tworzenie podstawowych komórek gospodarczych – pojedynczych grup. Etap integracji na II poziomie – poprzez tworzenie branżowych związków grup, w szczególności spółdzielczych, na wzór dobrze zorganizowanego rolnictwa w krajach UE-15, nie odbywa się.

Stan tworzenia grup producentów rolnych przed akcesją Polski z Unią Europejską

Tabela nr 3: Liczba GPR z uwzględnieniem liczby członków grup w podziale na województwa

– stan na 30.04.2004 r.

Województwo	Liczba grup*	Liczba członków grup (bez producentów tytoniu)	Liczba członków grup producentów tytoniu	Łączna liczba członków grup
Dolnośląskie	6 (1)	180	557	737
Kujawsko-pomorskie	5	155	-	155
Lubelskie	8 (3)	135	4561	4696
Lubuskie	-	-	-	-
Łódzkie	1	19	-	19
Małopolskie	9 (1)	541	553	1094
Mazowieckie	6	320	-	320
Opolskie	2	152	-	152
Podkarpackie	5 (1)	125	2243	2368
Podlaskie	5 (1)	53	686	739
Pomorskie	1	154	-	154
Śląskie	-	-	-	-
Świętokrzyskie	3 (1)	61	2714	2775
Warmińsko-mazurskie	2	44	-	44
Wielkopolskie	7	691	-	691
Zachodniopomorskie	1	5	-	5
Razem	61 (8)	2635	11314	13949

* w tym liczba grup producentów tytoniu podana w nawiasie

Wśród 61 grup utworzonych w tym okresie najwięcej było:

	liczba grup	liczba członków
• grup producentów owoców i warzyw	20	808
• grup prod. ziarna zbóż i nasion roślin oleistych	14	567
• grupy producentów trzody chlewnej	9	1.043
• grupy producentów tytoniu	8	11.314
• grup producentów drobiu	3	37
• grup producentów szyszek chmielowych	2	72
• grup producentów mleka	1	30
• pozostałych produktów (<i>jaja, buraki, owce, króliki</i>)	4	78 (8, 5, 53, 12)

Wybierane przez rolników formy prawne to:

• zrzeczenia	-	27
• spółki z o.o.	-	18
• spółdzielnie	-	15
• stowarzyszenie	-	1

Podsumowując ten okres należy stwierdzić, że nie licząc producentów tytoniu, którzy zostali zachęcani do organizowania się ustawodawstwem unijnym (dopłaty do produkcji mogli otrzymać tylko przez Grupy), zorganizowało się w tym okresie 2635 rolników, co daje średnio ponad 50 osób w jednej grupie. Grupy tworzyli głównie producenci rolni o średnim potencjale produkcji. W kilku przypadkach w organizowaniu pomagały istniejące Gminne

Spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”, które zajmowały się obsługą administracyjno-finansową tworzonych grup. Grupy wykorzystywały również ich bazy skupu. Były to dobre, ale niestety pojedyncze przypadki.

Założenie 61 grup w okresie 4 lat to mniej niż utworzenie 1 grupy w ciągu roku w województwie. Można powiedzieć, że system tworzenia grup nie zadziałał na większą skalę. W dwóch województwach nie powstała ani jedna grupa, w 5 jedna albo dwie. Trudno zrozumieć, że nie wyciągnięto z tego wniosku planując tworzenie grup w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004 – 2006 i później na lata 2007 – 2013.

Najwięcej grup zostało zorganizowanych przez producentów owoców i warzyw. Producenci owoców i warzyw najszybciej zrozumieli potrzebę gospodarczego organizowania się. Ci, którzy zorganizowali się przed 1 maja 2004 r. zyskali, ponieważ od wejścia Polski do Unii Europejskiej, jako wstępnie uznane grupy, mogły ponownie skorzystać ze wsparcia na ułatwienie tworzenia i działalność administracyjną, już na mocy przepisów UE dotyczących wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw.

Zorganizowane w tym okresie 8 grup producentów tytoniu zrzeszyły ponad 11 tys. producentów tytoniu tj. ok. 85% tej branży. Tylko nieliczni producenci tytoniu pozostali poza grupami. Zorganizowanie to wynikało z wprowadzanej w czasie wejścia Polski do UE reformy rynku tytoniu na obszarze UE i wprowadzonego wymogu otrzymywania dopłat do produkcji dla producentów tytoniu jedynie za pośrednictwem grup producenckich. Tworzenie grup producentów tytoniu polegało na przekształceniu istniejących regionalnych związków w grupy lub zakładaniu grup przez związki regionalne z należącego do związku członków.

IV. Proces organizowania się rolników w okresie od wejścia Polski do UE do końca 2009 r.

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej znacznie poprawiły się warunki pomocy dla powstających grup producentów rolnych. **Nowelizacja ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach z dnia 18 czerwca 2004 r.** umożliwiła członkostwo w grupie oprócz osób fizycznych również jednostkom organizacyjnym nieposiadającym osobowości prawnej oraz osobom prawnym. To rozwiązanie zostało wprowadzone, aby dostosować nasze ustawodawstwo do legislacji Unii Europejskiej.

Większe stawki pomocy finansowej dla grup i mniejszy rygor ich wykorzystania, to rozwiązanie bardzo ważne dla zakładania grup producentów rolnych. Duże znaczenie miało również umożliwienie członkostwa w grupie osób prawnych, co spowodowało, że Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne i Spółki z o.o., (powstałe głównie na bazie likwidowanych państwowych gospodarstw rolnych), zaczęły tworzyć grupy. Podmioty te wykorzystują własne biura, prawników i służby finansowe, czym nie dysponują producenci o małym i średnim potencjale produkcji, a w związku z tym ich sytuacja już na etapie inicjatywy tworzenia grupy, jest o wiele trudniejsza niż osób prawnych. Ponad 30 Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych utworzyło grupy producentów rolnych, poprzez tworzenie grupy jako spółdzielni osób prawnych, lub grupy z udziałem współpracujących indywidualnych rolników.

Nowelizacja ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach z dnia 15 grudnia 2006 r. wprowadziła oczekiwane przez producentów zmiany:

- zwolnienie z podatku dochodowego dotyczącego dochodów grupy, pochodzących ze sprzedaży produktów lub grup produktów, dla których grupa została utworzona, wyprodukowanych w gospodarstwach jej członków (ograniczone przeznaczeniem dochodu na zakup środków do produkcji lub szkolenia);
- zwolnienie z podatku od nieruchomości od budynków i budowli w całości zajętych przez grupę, wykorzystywanych wyłącznie na przygotowanie i sprzedaż produktu, dla którego grupa jest utworzona oraz zaopatrzenie w środki produkcji.

Zmiany te, chociaż bardzo potrzebne nie są jeszcze w pełni wykorzystywane, bowiem grupy zakładane przez producentów nie mają jeszcze w większości budynków i budowli. Nie mogą więc korzystać ze zwolnień. Natomiast zwolnienie z podatku dochodowego grupy jest również przepisem rzadko wykorzystywanym, gdyż nie wydaje się, aby większa liczba grup wypracowywała zysk. Grupy, a w szczególności w formie spółdzielczej tworzy się przede wszystkim dla wspólnych zakupów środków do produkcji, koncentracji podaży i wspólnej sprzedaży wytworzonych produktów, a głównym celem ich działania jest przynoszenie jak największych korzyści członkom, w tym płacenia możliwie najwyższych cen za dostarczone do grupy produkty. Wprowadzone przepisy spowodowały jednak, że przestano mówić, że podatki przeszkadzają w tworzeniu grup.

Nowelizacja ta umożliwiła również spółdzielniom rolniczym, w skład których wchodzi co najmniej 5 producentów artykułów rolnych – członków spółdzielni, prowadzenie działalności jako grupa. **To ostatnie rozwiązanie przyniosłoby znacznie większe efekty, gdyby zostało uchwalone o co najmniej 10 lat wcześniej.** Uzyskiwanie przez spółdzielnię statusu grupy producentów rolnych dokonywane jest poprzez zmianę statutu spółdzielni, w taki sposób, aby spełniał warunki określone w Ustawie o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz warunki określone w rozporządzeniach. Wymagane jest m.in. zapewnienie co najmniej minimalnej wielkości produkcji określonego produktu lub grupy produktów, dla których spółdzielnia stawałaby się grupą producentów. Jest obecnie niewiele Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” i Spółdzielni Kótek Rolniczych, które byłyby zainteresowane wyodrębnianiem grup spośród swoich członków. GS „SCH” i SKR często nie mają członków, którzy są znaczącymi producentami rolnymi. Skorzystało z tej szansy, jak dotychczas, 5 GS „SCH” i 2 SKR. Nie włączenie się w proces tworzenia grup producentów rolnych spółdzielni jest chyba jednym z najważniejszych czynników niepowodzenia tego procesu.

Szczegółowe wytyczne dotyczące produktów i grup produktów, dla których mogą być tworzone grupy, minimalne liczby członków grupy oraz wielkości produkcji zawiera rozporządzenie MRiRW. Było ono wielokrotnie nowelizowane stosownie do potrzeb. W wyniku nowelizacji wprowadzono liczne zmiany, które pomimo słusznych założeń, nie przyczyniły się do znaczącego przyspieszenia tempa zakładania grup. Zmiany, które szły w kierunku zmniejszenia minimalnej rocznej wielkości produkcji towarowej dla poszczególnych województw, były wprowadzane z myślą o producentach o mniejszym potencjale – w praktyce nie przyczyniły się do znacznego przyspieszenia tempa powstawania grup.

Obniżenie minimalnej liczby członków grup z 10 do 5 osób znacznie pomogło w organizowaniu się dużych towarowych gospodarstw, których właściciele zakładali i nadal zakładają 5-osobowe, często rodzinne spółki.

Zmniejszenie minimalnej rocznej wielkości produkcji towarowej dla producentów np. miodu ze 100 tys. zł, na 50 tys. zł, czy zmniejszenie wymogu obszarów upraw kilku produktów nie spowodowało organizowania się producentów tych produktów. Problemy organizowania się, poza wzajemnym zaufaniem do wspólnego działania na rynku, wymagają sprostania wielu formalnościom, czego przy obecnym poziomie wsparcia nie chcą się podjąć producenci o małym i średnim potencjale produkcji. Bardzo ważną barierę stanowi brak zaplecza w postaci magazynów, hurtowni czy też przetwórci.

Mały udział w rynku zorganizowanych producentów oznacza, że główną rolę grają na nim pośrednicy, firmy handlowe oraz zakłady przetwórcze prowadzące tzw. skup bezpośredni, a one przez lata nie były zainteresowane współpracą z grupami, jako silniejszym partnerem niż pojedynczy rolnik. Stosowały one i niejednokrotnie stosują do chwili obecnej, różne formy presji na rolników, by ci nie podejmowali prób organizowania się. Trzeba stwierdzić, iż większą wolę współpracy ze zorganizowanymi producentami wykazuje zagraniczny kapitał zachodni, który w swoich państwach przywykł do współpracy z grupami, niż polscy przedsiębiorcy. Przełamanie strachu przed przedsiębiorcą, który może nie kupić produktów od rolnika, jak ten zostanie członkiem grupy leży u podstaw wielu decyzji o nieorganizowaniu się.

Z powyższego wynika, że przyczyną słabego organizowania się producentów o małym i średnim potencjale produkcji rolnej, jak również organizowania się producentów produktów niszowych nie leży wyłącznie w minimalnej dla grupy wielkości produkcji towarowej, lecz w szeregu innych czynników głównie natury:

- świadomościowej – niskiej świadomości ekonomicznej, braku zaufania producentów do siebie nawzajem, złych doświadczeń z przeszłości, braku liderów,
- ekonomicznej – braku wystarczających środków na rozpoczęcie działalności, trudności z zawieraniem kontraktów, braku zaplecza w postaci niezbędnych nieruchomości i urządzeń,
- prawnej – niedoskonałe rozwiązania prawne dla grup i ich związków, brak powiązań z rynkiem,
- organizacyjno-doradczej – brak fachowego doradztwa (prawników, ekonomistów, handlowców).

Wydaje się, że kluczowym problemem jest niska świadomość ekonomiczna wielu producentów, ale i odbiorców produktów, która nie pozwala rolnikom zobaczyć wprost korzyści wspólnego działania na rynku, a odbiorcom uświadomić sobie korzyści współpracy z grupą (duże, bardziej jednorodne partie produktu, ciągłość dostaw, stabilizacja dostaw w kolejnych latach, itp.). W efekcie znacznie szybciej organizują się producenci na tych obszarach i w tych produktach, gdzie jest wśród producentów więcej osób ze średnim i wyższym wykształceniem. Podobna sytuacja występuje wśród odbiorców, ci którzy rozumieją korzyści współpracy ze zorganizowanymi producentami nawet ich zachęcają do tworzenia grup i tym warunkują współpracę.

1. Tworzenie GPR w latach 2004 - 2009 w układzie wojewódzkim

Są liczne przykłady, gdzie proces tworzenia grup przebiega prawidłowo. Poniżej zaprezentowana jest tabela z danymi liczbowymi tego procesu.

Tabela nr 4: Liczba GPR tworzonych w latach 2004 - 2009 w układzie wojewódzkim

Województwo	Liczba funkcjonujących GPR – stan na:					
	do 31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006	31.12.2007	31.12.2008	31.12.2009
Wielkopolskie	13	20	31	46	63	90
Dolnośląskie	7	8	17	32	50	74
Kujawsko-pomorskie	9	19	24	31	51	68
Opolskie	6	9	13	22	36	53
Zachodniopomorskie	1	3	7	17	26	37
Warmińsko-Mazur.	3	4	5	14	21	33
Lubuskie	1	3	4	12	24	29
Pomorskie	3	4	4	23	25	28
Mazowieckie	6	9	9	10	15	17
Lubelskie	8	10	10	11	12	17
Podkarpackie	8	9	10	11	14	13
Śląskie	-	-	1	3	11	13
Podlaskie	5	5	4	3	11	12
Małopolskie	11	12	12	11	12	10
Łódzkie	1	2	3	3	6	9
Świętokrzyskie	3	3	3	3	6	6
Razem	85	120	157	252	383	509

W ciągu 9 lat funkcjonowania ustawy do rejestrów wpisanych zostało około 570 GPR. Na koniec grudnia 2009 r. w rejestrach Urzędów Marszałkowskich figurowało 509. Powyższa tabela przedstawia liczbę grup w poszczególnych województwach (nie są w niej liczone grupy, które w międzyczasie zostały wykreślone). Przykładowo z 85 grup będących w rejestrach na koniec 2004 r. w dniu 31.12.2009 r. w rejestrach zostało 50. Ze skreślonych z rejestru 35 grup – część tj. grupy owocowo-warzywne zostały przeniesione do rejestru wstępnie uznanych grup lub organizacji producentów owoców i warzyw – zgodnie z unijnymi przepisami dotyczącymi wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw. M.in. z tego powodu, przy braku tworzenia się nowych grup, w województwie małopolskim jest obecnie mniej grup niż 5 lat temu.

Tempo tworzenia grup zdecydowanie uległo przyspieszeniu w ostatnich 4 latach, w których powstało blisko 80% wszystkich grup. **Było to w dużym stopniu wynikiem realizacji przez Krajową Radę Spółdzielczą projektów promujących tworzenie GPR.**

Najszybciej organizują się rolnicy województw, gdzie przeważają gospodarstwa większe i specjalistyczne, tj. zachodniej i północno-zachodniej Polski. Do czołówki krajowej pod względem liczby grup należą województwa: wielkopolskie, dolnośląskie, kujawsko-pomorskie i opolskie. Proces tworzenia GPR w Polsce południowo-wschodniej jest 5-cio krotnie wolniejszy.

Uogólniając można stwierdzić, że w województwach wschodniej i południowej Polski **proces organizowania się gospodarczego rolników nie powiódł się**. Powstanie 99 GPR w ośmiu województwach tego regionu w ciągu 5 lat daje średnio 1,25 grupy rocznie na województwo, a liczba członków tych grup jest niewielkim ułamkiem liczby funkcjonujących na tym terenie rolników.

2. Liczba producentów rolnych – członków grup producentów rolnych w latach 2005 -2009

Tabela nr 5 : Liczba członków GPR w podziale na województwa (bez producentów tytoniu*)

Województwo	(stan na dzień 31. 12. 2005)	(stan na dzień 31. 12. 2007)	(stan na dzień 31. 12. 2009)
Dolnośląskie	222	402	617
Kujawsko-pomorskie	445	755	1227
Lubelskie	165	178	270
Lubuskie	120	310	605
Łódzkie	28	39	83
Małopolskie	583	155	198
Mazowieckie	352	279	430
Opolskie	296	498	686
Podkarpackie	233	321	371
Podlaskie	53	28	106 + 1918**
Pomorskie	366	368	426
Śląskie	-	34	104
Świętokrzyskie	61	104	165
Warmińsko-mazurskie	137	199	330
Wielkopolskie	1364	2056	2751
Zachodniopomorskie	52	166	333
Razem	4377	5892	10620 (8 702 + 1918**)

* w tabeli nie uwzględniono producentów tytoniu, którzy zorganizowali się z powodu konieczności dostosowania polskiego rynku tytoniu do wymogów Unii Europejskiej przed 1.05.2004 r. Tabela nie uwzględnia również producentów owoców i warzyw, którzy organizują się na podstawie odrębnych przepisów prawa

** w woj. podlaskim, jedna z funkcjonujących w tym województwie grup producentów mleka utworzona została na bazie spółdzielni i liczy 1918 członków

Nie możemy jeszcze powiedzieć, że proces organizowania się rolników w Polsce jest zaawansowany, jeżeli tylko około 2% producentów rolnych, głównie produkujących na większą skalę, jest członkami grup producentów rolnych. W tym procesie nie jest najważniejsza liczba grup, ale przede wszystkim liczba zorganizowanych rolników - członków grup.

O pomyślnym przebiegu organizowania się rolników możemy mówić przede wszystkim w województwie wielkopolskim, w którym w grupach jest ponad 2 750 producentów. Natomiast w województwach, gdzie w grupach producentów jest 100, 300 czy nawet 500 producentów możemy mówić o niepowodzeniu tego procesu. Tak jest w większości województw w kraju.

3. Formy prawne funkcjonujących grup

Grupy producentów rolnych, muszą zarejestrować się jako podmioty gospodarcze i mogą przybierać różne formy prawne: spółdzielni, spółki prawa handlowego, zrzeszenia i stowarzyszenia. Każda z tych form działa na podstawie innych uregulowań ustawowych. Dla prowadzenia nieskrępowanej działalności gospodarczej najlepszymi formami są: spółdzielnia i spółka z o.o., nie ograniczone jeśli chodzi o charakter organizacji oraz teren działania.

Poniższa tabela pokazuje, jaka forma prawna była preferowana na przestrzeni całego dotychczasowego procesu tworzenia GPR. Szczególnie w ostatnim okresie zdecydowanie dominują spółki z o.o. Organizowanie się w spółdzielnie mimo wysiłków Krajowej Rady Spółdzielczej utrzymuje się jak na razie na niskim 27% poziomie. Widać wyraźnie, że producenci rolni odeszli od organizowania się w zrzeszenia i stowarzyszenia – formy te najlepiej sprawdzają się przy realizacji zadań społecznych.

Tabela nr 6: Stan tworzenia GPR wg form prawnych (obejmuje funkcjonujące grupy na dany dzień)

Forma prawna	31.12.2005 r.		31.12.2007 r.		31.12.2009 r.	
Spółki z o.o.	42	35%	129	51%	315	62%
Spółdzielnie	28	23%	68	27%	136	27%
Zrzeszenia	42	35%	47	19%	48	9%
Stowarzyszenia	8	7%	8	3%	10	2%
Liczba grup/udział razem	120	100%	252	100%	509	100%

Z powyższej tabeli wynika, że najwięcej grup jest tworzonych w formie spółki z o.o. Są to w większości grupy mało liczne - 80% posiada 5 lub 6 członków, co przedstawia poniższa tabela.

Tabela nr 7: Udział grup posiadających 5 - 6 członków w ogólnej liczbie GPR w układzie wojewódzkim* (stan na dzień 31.12.2009 r.)

Województwo	Liczba grup producentów rolnych	Liczba grup posiadających 5 - 6 członków	%-wy udział spółek z o.o. posiadających 5 - 6 członków w łącznej liczbie GPR	%-wy udział spółdzielni posiadających 5 - 6 członków w łącznej liczbie GPR	%-wy udział grup posiadających 5 - 6 członków w łącznej liczbie GPR	
Wielkopolskie	90	26	22 Spółki z o.o.	24%	4%	28%
Dolnośląskie	74	57	Spółki z o.o.	77%	-	77%
Kujawsko-pomorskie	68	28	26 Spółki z o.o.	38%	3%	41%
Opolskie	53	33	30 Spółek z o.o.	57%	5%	62%
Zachodniopomorskie	37	29	Spółki z o.o.	78%	-	78%
Warmińsko-Mazur.	33	23	Spółki z o.o.	70%	-	70%
Lubuskie	29	21	Spółki z o.o.	72%	-	72%
Pomorskie	28	18	Spółki z o.o.	64%	-	64%
Mazowieckie	17	6	Spółki z o.o.	35%	-	35%
Lubelskie	17	1	Spółka z o.o.	6%	-	6%
Podkarpackie	13	1	Spółka z o.o.	8%	-	8%
Śląskie	13	9	Spółki z o.o.	69%	-	69%
Podlaskie	12	4	Spółki z o.o.	33%	-	33%
Małopolskie	10	2	Spółki z o.o.	20%	-	20%
Łódzkie	9	2	Spółki z o.o.	22%	-	22%
Świętokrzyskie	6	-	-	-	-	-
Razem kraj	509	260	251 Spółek z o.o. 9 Spółdzielni	49%	2%	51%

* nie obejmuje wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw oraz uznanych organizacji producentów owoców i warzyw utworzonych po wejściu Polski do UE, wpisywanych do oddzielnych rejestrów. Do rejestrów tych na koniec 2009 r. wpisanych było odpowiednio 143 grupy i 21 organizacji.

Spółdzielnia – jako naturalna forma prawna działania grup producentów rolnych

Zdecydowanie najkorzystniejszą formą prawną dla organizowania się większej liczby osób fizycznych w celu prowadzenia działalności gospodarczej jest spółdzielnia. Wymaga jednak społecznikowskiego podejścia. Spółdzielnie zakładają osoby, których celem nie jest głównie natychmiastowy zysk, ale myślą, aby prowadzić firmę w dłuższym okresie czasu.

Spółdzielnia jest formą najbardziej trwałą. Jest ona szczególnie popularna w środowisku rolniczym i dominuje w krajach UE-15 (spółdzielnie organizują tam średnio ponad 65% rynku produktów rolnych i ich przetwórstwa), jak też w wielu innych wysokorozwiniętych krajach świata (m.in. w Japonii, Indiach, Korei Płd., USA). Niestety w Polsce forma spółdzielni nie może doczekać się należytego traktowania.

Brak uwzględnienia w systemie prawnym specyfiki spółdzielni jako podmiotu gospodarczego, czyni ją mało atrakcyjnym w stosunku do spółek kapitałowych. Wiele państw na różne sposoby wspiera spółdzielnie rolników, jako podstawowy element struktury zorganizowanego rynku produktów rolnych, zorganizowanego z udziałem producentów, by mogły być budowane trwałe struktury rynkowe. Kolejne pokolenia korzystając z majątku wypracowanego przez poprzedników, dokładają do niego swoją część, zwiększając go, dostosowując do bieżących potrzeb.

W Polsce, po 1990 roku rolnicy w dużej części stracili dorobek pokoleń zgromadzony w spółdzielniach i obawiają się podobnych sytuacji w przyszłości. Znamienne, w tym kontekście, są słowa jednego z inicjatorów utworzenia spółdzielni, który stwierdził: „mój ojciec tworzył spółdzielnię, ja tworzę spółdzielnię, oby mój syn nie musiał tworzyć spółdzielni”. Te sytuacje to brak wsparcia akumulacji kapitału w połączeniu z trwałością majątku spółdzielczego, nie tylko w czasie trwania spółdzielni, ale również w procesie jej likwidacji.

Konieczne jest wprowadzenie rozwiązań prawnych, które będą promowały tworzenie niepodzielnego majątku-kapitału spółdzielni. Tworzenie tego majątku powinno być wspierane przez Państwo poprzez odpowiedni system podatkowy. Na ten cel powinna też być przeznaczona większość środków finansowych z PROW otrzymywanych w ramach pomocy dla grup. Powstały wspólny majątek uzyskany ze środków pomocy Państwa nie mógłby być nigdy podzielony pomiędzy członków spółdzielni.

W przypadku likwidacji spółdzielni majątek ten trafiałby np. do sąsiedniej spółdzielni, która przejmowałaby działalność likwidowanej, bądź na specjalny Fundusz Rozwoju Spółdzielczości lub na cele ogólnospółdzielcze. Wprowadzenie takich rozwiązań formalnoprawnych zapewniłoby, zgodnie z Międzynarodowymi Zasadami Spółdzielczymi trwałość struktur spółdzielczych i jej służebną rolę wobec obsługiwanych gospodarstw rolnych.

Tabela nr 8: Tworzenie GPR wg formy prawnej w latach 2008 – 2009 w układzie wojewódzkim

Województwo	Forma prawna					
	Spółka z o.o.	Spółdzielnia			Zrzeszenie	Stowarzyszenie
		2008	2009	Razem		
Wielkopolskie	20	12	14	26	8	
Dolnośląskie	40	2	2	4		
Kujawsko-pomorskie	20	13	1	14	1	
Opolskie	31	2		2		
Zachodniopomorskie	21					
Warmińsko-Mazur.	17	3	2	5		
Lubuskie	15	3	1	4		
Pomorskie	3	4	1	5		
Mazowieckie	3	3	1	4		
Lubelskie	2	3	4	7	1	
Podkarpackie	1	3		3		
Podlaskie	6	3	1	4		
Śląskie	9	1		1		
Małopolskie	1					
Łódzkie	6		1	1		
Świętokrzyskie	1				1	1
		52	28			
Razem woj.	196	80			11	1
udział %-wy*	68%			28%	3,5%	0,5%
łącznie kraj	288					

* zaokrąglono do 0,5%

Paradoksalnie, to co jest największą wartością i zaletą spółdzielni, co leży u podstaw sukcesu spółdzielni na świecie, czyli demokratyczne zarządzanie, w Polsce w obecnych uwarunkowaniach prawnych i historycznych doświadczeniach, jest jej wadą. W powyższym kontekście konieczne są zmiany w prawie bardziej sprzyjające powstawaniu trwałych gospodarczych struktur rynkowych rolników.

To tylko dzięki realizacji projektów KRS „Promocja tworzenia grup producentów rolnych” i uświadamianiu jakby na nowo **czym jest spółdzielnia i jaka jest jej rola**, obecnie ¼ grup producentów rolnych funkcjonuje w formie spółdzielni. Krajowa Rada Spółdzielcza realizowała wiele działań, żeby powstawały spółdzielnie. Niestety po zakończeniu projektów i po zarejestrowaniu spółdzielni, które powstawały, lub których powstanie zostało zainicjowane w wyniku realizacji projektu, tempo zakładania spółdzielni zdecydowanie spadło. W 2008 r. powstało ich 52, a w 2009 tylko 28. Dodatkowym czynnikiem jest również fakt, że niewielu jest w Polsce specjalistów (praktyków), którzy potrafią przekazać rolnikom na czym polega działalność spółdzielni i przygotować dokumenty do jej założenia. Są to zazwyczaj eksperci ściśle współpracujący z KRS w czasie realizacji dotychczasowych projektów w tym zakresie. Znaczna część założonych w ostatnich 2 latach 80 grup w formie spółdzielni (jak również grup w innych formach prawnych), korzystała z doradztwa Punktu Konsultacyjnego dla Grup Producentów Rolnych, uruchomionego w siedzibie KRS w ramach realizacji projektu (w listopadzie 2007 r.) i którego działalność KRS nieprzerwanie kontynuuje.

W zwiększeniu, a nawet utrzymaniu tempa zakładania grup w formie spółdzielni nie pomogła nawet zmiana ustawy „Prawo spółdzielcze”, w której na potrzebę tworzenia spółdzielczych grup producentów rolnych zmniejszono liczbę członków zakładających spółdzielnie z 10 do 5. Wyjście z tą inicjatywą było nakierowane troską Krajowej Rady Spółdzielczej o zapewnienie spółdzielniom podobnych warunków tworzenia jakie miały spółki z o.o. Patrząc jednak z perspektywy 2 lat, można stwierdzić, że **5 osobowe grupy producentów rolnych**, obojętnie czy tworzone na bazie prawa spółdzielczego, czy na bazie prawa handlowego, **nie prowadzą do faktycznego organizowania się rolników.**

V. Tworzenie grup producentów rolnych dla poszczególnych produktów

Na 35 produktów i grup produktów, dla których mogą być tworzone GPR, jak do tej pory grupy powstały w 22 z nich. Zdecydowana większość to grupy następujących produktów: ziarno zbóż, nasiona roślin oleistych, trzoda chlewna i drób. Producenci kilku następnych produktów: mleka, ziemniaków, bydła i tytoniu utworzyli po kilkanaście grup, natomiast producenci pozostałych produktów utworzyli zaledwie pojedyncze GPR.

Tabela nr 9: Funkcjonujące GPR wg produktu lub grup produktów w układzie wojewódzkim - stan na 31.12.2009

(z podaniem liczby grup wg formy prawnej)

Województwo	Liczba grup wg produktu lub grupy produktów																					
	Ziarno zbóż i nasion roślin oleistych	Trzoda	Drób	Mleko	Ziemniaki	Bydło	Liście tytoniu	Jaja ptasie	Produkty rolnictwa ekologicznego	Buraki cukrowe	Owoce i warzywa	Szyszki chmielowe	Owce, kozy, zwierz. rzeźne, wetna ...	Królki	Materiał siewny lub sadzeniaki	Ozdobne rośliny	Lisy, norki itd., skóry surowe/suszone	Miód naturalny lub inne prod. pszczelarskie	Kwiaty świeże - cięte, doniczkowe	Konie	Razem woj.	
Wielkopolskie	16	54	7	7		4								2								90
Dolnośląskie	47	1	15		7		1	1	1							1						74
Kujawsko-pomorskie	32	15	5	4	2	2	1			4					1	1				1		68
Opolskie	35	2	12	1	1	1		1														53
Zachodniopomorskie	31		1	2						1					1		1					37
Warmińsko-Mazur.	19	2	11			1																33
Lubuskie	8	2	15	3				1														29
Pomorskie	17	4		3	2	1							1									28
Mazowieckie	1	5	4	4	2						1											17
Lubelskie	4	2				2	4		2			3										17
Podkarpackie	5	3	1				1	1									1	1				13
Śląskie	3	4	5					1														13
Podlaskie	1	2	4	2		1	1		1													12
Małopolskie	1	2	1				2	1			2		1									10
Łódzkie	1	3	4																	1		9
Świętokrzyskie		3					1		2													6
Razem kraj	221	104	85	26	14	12	11	6	6	5	3	3	2	2	2	2	2	1	1	1	1	509
Forma prawna	Liczba grup wg formy prawnej w poszczególnych produktach lub grupach produktów																				Razem	
Spółka z o.o.	175	24	74	6	13	2	1	6	2	4				2	1	2	1		1	1		315
Spółdzielnia	36	46	10	20	1	10			2	1	2	3	2		1		1	1				136
Zrzeszenie	9	27	1				10				1											48
Stowarzyszenie	1	7							2													10

1. Grupy producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych

W Polsce jest ponad 350 tys. gospodarstw uprawiających zboża i rzepak o powierzchni 10 i więcej ha, w tym ponad 115 tys. gospodarstw o powierzchni 20 ha i większej. Są to potencjalni kandydaci do zakładania GPR. Pomimo tak licznej liczby gospodarstw produkujących zboża, Polska w ostatnich 20 latach była importerem zbóż. Problemem jest, że deficyt zboża w Polsce wynika ze słabości organizacji tego rynku. Większość zboża jest produkowana i konsumowana w gospodarstwach drobnych, 1-5 ha i nie jest wprowadzana na rynek. Drobni rolnicy nie potrafią organizować się w grupy producentów rolnych i wprowadzać na rynek jednolite większe partie zboża, które byłyby akceptowane przez przemysł i handel.

Producenci ziarna zbóż i nasion roślin oleistych mogą tworzyć grupy osobne dla każdego z tych produktów, lub grupy łączone dla obu produktów. Jest to rozwiązanie przyjazne szczególnie dla dużych producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych.

Tabela nr 10

Województwo	Liczba gospodarstw o pow. 10 i więcej ha prowadzących:		Tworzenie GP ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych w poszczególnych latach					Łączna liczba GPR
	uprawę zbóż	uprawę rzepaku i rzepiku	do końca 2005	2006	2007	2008	2009	
Dolnośląskie	16119	5383	6	5	8	17	13	49
Opolskie	9860	4377	8	5	7	9	9	38
Kujawsko-pom.	29547	7948	7	3	3	10	11	34
Zachodniopom.	14483	3260	1	5	10	8	8	32
Pomorskie	16921	2728	1	-	15	2	2	20
Warmińsko-maz.	21358	2465	1	1	5	2	10	19
Wielkopolskie	47444	6162	-	-	3	9	5	17
Lubuskie	6117	972	-	-	4	3	-	7
Podkarpackie	5574	1216	2	2	-	2	-	6
Lubelskie	36595	5818	-	-	1	1	2	4
Śląskie	6472	1203	-	-	-	2	1	3
Łódzkie	29302	1842	1	-	-	-	-	1
Świętokrzyskie	9524	946	-	-	-	-	-	1
Podlaskie	38472	310	-	-	-	1	-	1
Małopolskie	5312	211	-	-	-	1	-	-
Mazowieckie	57206	1252	-	-	-	-	-	-
Razem	350306	46093	27	21	56	67	61	232

Pierwsze grupy, które powstały jeszcze przed wejściem Polski do UE zrzeszały z reguły kilkadziesiąt producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych. Był to faktyczny okres organizowania się rolników. Czym później tym grupy producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych stawały się mniej liczne, a powstałe w ostatnim okresie są z reguły 5 - 6 osobowymi

spółkami. W ostatnich trzech latach powstawało ponad 50 grup producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych rocznie.

Zdecydowanymi liderami w tworzeniu grup producentów zboża i rzepaku są województwa: dolnośląskie, opolskie, kujawsko-pomorskie i zachodnio-pomorskie, w których osiągnięte ostatnio tempo tworzenia kilkunastu grup w ciągu roku może się utrzymać przez kilka następnych lat. Do grona tego może dołączyć województwo pomorskie i warmińsko-mazurskie, jeśli rolnicy z tych regionów otrzymają pomoc doradczą i prawną.

Biorąc pod uwagę liczbę producentów zboża na powierzchni 10 i więcej ha, to największy potencjał mają województwa: mazowieckie, podlaskie i lubelskie. Niestety przy obecnych warunkach wsparcia dla grup wydaje się, że grupy w tych woj. nie będą powstawać. Można z tego wyciągnąć wniosek, że tworzenie grup nie zależy od liczby potencjalnych producentów, którzy mogliby zakładać grupy, ale od innych uwarunkowań. Odrębnym tematem jest chociażby województwo wielkopolskie, które ma również dużo gospodarstw uprawiających zboże i rzepak w gospodarstwach ponad 10 ha, nie stanie się prawdopodobnie potentatem w tworzeniu grup w tym produkcie, ze względu na wykorzystywanie zboża do produkcji trzody chlewnej.

2. Grupy producentów trzody chlewnej

W końcu lat 90-tych trzoda chlewna była produkowana w Polsce w blisko milionie gospodarstw rolnych. W roku 2007 było ich około 700 tysięcy. Natomiast gospodarstw, które posiadały ponad 50 sztuk było w tym czasie około 75 tysięcy. W grupach producentów jest około 3800 rolników, którzy w sposób zorganizowany wprowadzają na rynek 5 - 6% krajowej produkcji trzody chlewnej. Grupy producentów trzody chlewnej są najlepiej organizującą się branżą.

Pomimo tego istnieje wiele zagrożeń dla tego rynku w Polsce. Świadczy o tym chociażby zdecydowany wzrost importu mięsa wieprzowego do Polski w ostatnich 2-3 latach. Zdecydowana większość produkcji trzody jest w gospodarstwach małych, które nie są w stanie zorganizować się w grupy producentów trzody. Po każdym z występujących cykli świńskich spada pogłowie trzody w Polsce. Związane to jest z członkostwem Polski w UE i otwarciem granic na import mięsa wieprzowego z Danii, Holandii i Niemiec, oraz przegrywaniem z konkurencją z tych krajów. Producenci ww. krajów produkują taniej i większe partie. Zorganizowanie więc polskiego rynku trzody chlewnej jest koniecznością chwili. Na tym, jak i na wielu rynkach możemy przegrać, a może już przegraliśmy konkurencję z krajami UE – 15.

Tabela nr 11

Województwo	Liczba gospodarstw zajmujących się chowem trzody chlewnej w liczbie 50 i więcej szt.	Łączna liczba GPR	Tworzenie GP trzody chlewnej w poszczególnych latach					
			Do końca 2004	2005	2006	2007	2008	2009
Wielkopolskie	25 331	57	8	7	5	11	11	15
Kujawsko-pomorskie	11 583	15	2	4	1	2	5	1
Mazowieckie	6 768	5	1	1	1	2	-	-
Pomorskie	3 828	4	1	-	1	1	1	-
Śląskie	1 754	4	-	-	1	2	1	-
Łódzkie	5 445	3	-	-	-	1	1	1
Świętokrzyskie	1 329	3	1	-	1	-	1	-
Podkarpackie	944	3	2	-	-	-	1	-
Małopolskie	1 440	2	2	-	-	-	-	-
Opolskie	3 639	2	-	-	-	1	1	-
Lubelskie	3 588	2	-	-	2	-	-	-
Warmińsko-mazurskie	3 260	2	-	1	-	-	-	1
Podlaskie	2 214	2	-	-	-	-	2	-
Lubuskie	810	2	-	-	-	-	1	1
Dolnośląskie	1 389	1	-	-	-	-	1	-
Zachodniopomorskie	1 677	-	-	-	-	-	-	-
Razem	74 999	107	17	13	12	20	26	19

Z utworzonych w ciągu ostatnich 9 lat 107 grup producentów trzody chlewnej, na koniec 2009 roku funkcjonowało 104, co świadczy o trwałości tych grup. W 2007 roku istniejące wówczas 62 grupy producentów trzody zrzeszały 2926 producentów, co stanowiło średnio 47 członków w jednej grupie. Grupy producentów trzody powstałe w latach 2008 – 2009 były już mniej liczne, średnio do każdej z nich należy 20 rolników.

Zdecydowanym liderem jest województwo wielkopolskie, w którym funkcjonuje ponad 50% wszystkich grup. Powstające tam grupy są doskonałym przykładem dla jeszcze nie zorganizowanych producentów, którzy naśladując powstałe grupy tworzą kolejne. W niektórych regionach województwa wielkopolskiego (region Leszna, Jarocina) i województwa kujawsko-pomorskiego opanowały już znaczącą część rynku i są coraz mocniejszym partnerem dla odbiorców. Poza wielkopolską o organizowaniu się producentów trzody chlewnej możemy mówić jeszcze tylko o województwie kujawsko-pomorskim, w którym na koniec ub. r. funkcjonowało 15 grup, niestety tempo organizowania się producentów trzody w tym rejonie ostatnio słabnie. Mimo tego, że w każdym z pozostałych województw znajduje się kilka tysięcy gospodarstw (od około 1 tys. do ponad 5 tys.) posiadających 50 i więcej sztuk trzody chlewnej, zorganizowanie producentów trzody jest niewspółmiernie małe w stosunku do możliwości i potrzeb.

GP trzody chlewnej są jedyną branżą, w której większość grup funkcjonuje w formie spółdzielni. Jest tu też najwięcej grup funkcjonujących w formie zrzeszeń.

3. Grupy producentów drobiu

W ogólnej strukturze produkcji żywności w Polsce drób stanowi około 30% i stale rośnie. Sektor produkcji drobiu, jak na razie, pomyślnie opiera się konkurencji europejskiej.

Producenci drobiu, których zapewne jest w Polsce kilkanaście razy mniej niż producentów trzody chlewnej wyculi korzyści, jakie daje ustawa o GPR i po kilku latach wyczekiwania zaczęli się intensywnie organizować.

Tabela nr 12

Województwo	Łączna liczba GPR	Tworzenie GP drobiu w poszczególnych latach				
		Do końca 2005	2006	2007	2008	2009
Dolnośląskie	16	-	4	7	3	2
Lubuskie	16	-	-	4	7	5
Opolskie	13	1	-	1	5	6
warmińsko-mazurskie	12	-	1	3	6	2
Wielkopolskie	7	1	-	-	2	4
Śląskie	5	-	-	-	5	-
kujawsko-pomorskie	5	1	-	-	-	4
Podlaskie	4	1	-	-	3	-
Łódzkie	4	-	-	-	2	2
Mazowieckie	4	-	-	-	3	1
Małopolskie	1	-	-	1	-	-
Podkarpackie	1	-	-	-	1	-
Lubelskie	1	1	-	-	-	-
Zachodniopomorskie	1	-	-	-	1	-
Pomorskie	-	-	-	-	-	-
Świętokrzyskie	-	-	-	-	-	-
Razem	90	5	5	16	38	26

Bardzo dynamiczny okres tworzenia grup producentów drobiu to lata 2007-2009. Grupy te organizują się zazwyczaj w 5-osobowe spółki z o.o. Często również spółki te są tworzone przez członków rodziny, którym w celu utworzenia grupy są odpisywane kurniki. W 85 funkcjonujących na koniec 2009 roku grupach jest niewiele ponad 500 producentów drobiu. Daje to około 6 osób na grupę.

Szacuje się, że grupy producentów drobiu wprowadzają na rynek krajowy ponad 8% żywca drobiowego i wartość ta systematycznie rośnie. W województwie dolnośląskim grupy dysponują już ponad 22% żywca drobiowego, a w województwie warmińsko-mazurskim około 15%. Można stwierdzić, że producenci drobiu potrafili w największym stopniu wykorzystać ustawę o grupach w celu uzyskania dodatkowych środków finansowych z ustawowego wsparcia dla GPR.

4. Grupy producentów mleka

Na koniec 2009 r. wszystkich grup producentów mleka zarejestrowanych w Urzędach Marszałkowskich było łącznie 26. Prowadzą one działalność gospodarczą zazwyczaj w formie spółdzielni i zrzeszają 2634 dostawców mleka, (z czego 1918 posiada Spółdzielnia Mleczarska – BIELMLEK GPR z Bielska Podlaskiego). Większość grup producentów zlokalizowana jest na terenie województw Zachodniej Polski.

Tabela nr 13

Województwo	Tworzenie grup w poszczególnych latach			
	do końca 2007 r.	2008	2009	Razem
Wielkopolskie	2	3	2	7
Kujawsko-pomorskie	2	2	-	4
Mazowieckie	1	2	1	4
Lubuskie	2	1	-	3
Pomorskie	1	-	2	3
Zachodnio-pomorskie	1	-	1	2
Podlaskie	-	-	2	2
Opolskie	-	1	-	1
Razem	9	9	8	26

Tworzenie grup producentów mleka wymaga szczególnej ostrożności. Około 70% producentów mleka jest członkami spółdzielni mleczarskich, których zgodnie z zasadami spółdzielczymi są właścicielami. Można więc przyjąć, że rynek mleka jest dobrze zorganizowany i producenci mleka nie tylko w sposób zorganizowany sprzedają mleko do swoich spółdzielni, ale też osiągają korzyści z przetwórstwa mleka.

W latach 2003/2005 powstały pierwsze 4 grupy producentów mleka. Utworzyli je dostawcy mleka do prywatnych mleczarni. W kolejnych 2 latach powstaje kolejne 5 grup. Grupy te powstały przede wszystkim na bazie spółdzielni mleczarskich, które zaniechały przerobu mleka i zostały tylko bazami skupu. Tempo zakładania grup producentów mleka zdecydowanie wzrasta w latach 2008 - 2009, w których powstaje odpowiednio 9 i 7 grup. W tworzenie grup producentów mleka zaangażowały się same spółdzielnie mleczarskie, wykorzystując proces konsolidacji mleczarni. Przejmowane przez większe spółdzielnie mleczarskie, przejęte pozostają podmiotami skupowymi, na bazie których zakładane są grupy producentów mleka. Spółdzielnie mleczarskie tworzą też grupy producentów mleka w celu skorzystania z dofinansowania inwestycji w ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej leśnej”. Są również przykłady zawiązania grupy producentów mleka dzięki aktywności niektórych producentów w Związku Hodowców Bydła. W ostatnim okresie widać również zwiększenie aktywności właścicieli i dzierżawców gospodarstw powstałych na bazie byłych PGR, którzy dysponując dużą ilością mleka zakładają 5 – 6 osobowe spółki.

5. Grupy producentów bydła mięsnego

Polska ma duże szanse, aby stać się znaczącym producentem wołowiny w UE, albowiem produkcja mięsa wołowego w krajach UE systematycznie spada. Mamy w Polsce około 30 tys. gospodarstw, które utrzymują 25 i więcej sztuk bydła. Organizowanie się producentów rolnych tego sektora, w części dotyczącej gospodarstw utrzymujących bydło mięsne, jak dotychczas przebiega znacznie poniżej oczekiwań.

GPR	do końca 2007 r.	2008	2009	Razem
Liczba utworzonych grup producentów bydła mięsnego	5	3	6	14

Po przystąpieniu Polski do UE w 2004 roku, sytuacja na rynku bydła mięsnego uległa radykalnej poprawie. Ceny w roku 2005 wzrosły średnio około 30%, a w roku 2006 ceny żywca wołowego po raz pierwszy od wielu lat były wyższe od cen wieprzowiny. Ceny detaliczne wołowiny wzrosły około 50%. Opas bydła w tych warunkach stał się opłacalną gałęzią produkcji. W tym samym okresie wzrosły ceny eksportowe na cielęta i były atrakcyjne dla producentów. Proces tworzenia grup producentów bydła jest jednak bardzo powolny. Do dnia 31 grudnia 2007 roku w urzędach marszałkowskich zarejestrowanych było jedynie 5 grup: 2 z terenu województwa wielkopolskiego, 2 z województwa kujawsko-pomorskiego i jedna z województwa pomorskiego. Formy prawne, jaką przyjęły grupy to w dwóch wypadkach spółdzielnie i zrzeszenia oraz jedna spółka z o.o. Grupy te powstawały na przestrzeni ostatnich 5 lat. Jak do tej pory widoczna była mała skłonność producentów bydła do tworzenia grup producentów rolnych. Obecnie ulega to stopniowej poprawie.

W proces tworzenia grup producentów bydła powinny włączyć się spółdzielnie mleczarskie, które mają dobre kontakty z producentami mleka, a Ci ograniczeni kwotami mlecznymi, coraz częściej zajmują się produkcją bydła mięsnego. Spółdzielnie mleczarskie posiadają możliwość zapewnienia pełnej obsługi administracyjnej grup producentów bydła. Przy zaangażowaniu Polskiego Związku Hodowców i Producentów Bydła Mięsnego i we współpracy ze spółdzielniami mleczarskimi, można by doprowadzić w ciągu kilku lat, a być może do końca 2013 roku, do zorganizowania od kilku do kilkunastu procent krajowej produkcji bydła mięsnego sprzedawanej przez grupy producentów. Krajowa Rada Spółdzielcza przeprowadziła w roku 2008, w ramach jednego z projektów, dużą akcję promowania zakładania grup przy współpracy Polskiego Związku Hodowców i Producentów Bydła Mięsnego. Powstanie w ostatnich 2 latach 9 grup producentów bydła, to zapewne efekt tej pracy.

6. Grupy producentów ziemniaków

Pierwsze dwie grupy producentów ziemniaków powstały w 2005 roku. Jedna z nich została zainicjowana przez Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną w Białutach. Jest to bardzo dobry przykład współpracy RSP z okolicznymi rolnikami i wykorzystanie bazy spółdzielni do działalności i obsługi grupy. Na koniec 2007 r. zarejestrowanych było łącznie 7 grup. W 2009 r. w województwie dolnośląskim założonych zostało 5 kolejnych grup na bazie gospodarstw wielkotowarowych. Łącznie jest obecnie 14 grup producentów ziemniaków.

GPR	do końca 2007 r.	2008	2009	Razem
Liczba utworzonych grup producentów ziemniaków	7	1	6	14

Są to grupy mało liczne, zamknięte na przyjmowanie nowych członków, w większości zorganizowane na bazie prawa handlowego, jako spółki z o.o. Średnia liczba producentów ziemniaków w grupie wynosi 8 osób. Łącznie do wszystkich grup należało niewiele ponad 100 producentów ziemniaków, co stanowi niewielki ułamek ogólnej liczby producentów ziemniaków w Polsce.

Grupy producentów ziemniaków tworzone są przez producentów posiadających kontakty lub nawet zawarte umowy z odbiorcami ich produktu, najczęściej są to zakłady produkujące frytki lub duże sieci handlowe zaopatrujące się w ziemniaki jadalne. Zdecydowane przyspieszenie procesu tworzenia grup wymaga dalszej intensywnej pracy.

7. Grupy producentów liści tytoniu

W Polsce jest ponad 13 tysięcy producentów liści tytoniu suszonego. Zdecydowana większość z nich tj. ponad 90% jest członkami grup, których jest w kraju 11. Jest to jedyna branża, którą można uznać za zorganizowaną w Polsce. Branża ta powinna stanowić przykład do organizowania się producentów innych branż, jednak jak do tej pory nikt z tego przykładu nie skorzystał.

Grupy producentów tytoniu zorganizowały się w większości w okresie od grudnia 2003 r. do 30 kwietnia 2004 r. Zorganizowanie producentów tytoniu wynikało z potrzeby dostosowania polskiego rynku tytoniu do wymogów Unii Europejskiej. **Powstały one w wyniku dostosowania do ustawy o grupach producentów rolnych Okręgowych lub Regionalnych Zrzeszeń Producentów Tytoniu.** Wszystkie grupy są zorganizowane na bazie ustawy o zrzeszeniach i każde z nich posiada od 300 do około 2,5 tys. członków. Najwięcej grup jest w województwie lubelskim – 4. Większość grup producentów tytoniu otrzymywało wsparcie z budżetu krajowego, które mogło być przeznaczone wyłącznie na cele administracyjne i jest znacznie niższe od wsparcia ze środków PROW. Pomimo tego, że w 2009 roku skończyło się dla grup tytoniowych wsparcie z PROW, wygląda na to, że grupy te w dalszym ciągu będą funkcjonować na rynku dzięki pozytywnym doświadczeniom wspólnego i korzystnego dla producentów prowadzenia działalności gospodarczej.

8. Grupy producentów pozostałych produktów

Poza omówionymi dotychczas 7 branżami można stwierdzić, że w pozostałych ponad 20 branżach proces organizowania się rolników w podmioty gospodarcze na dobre nie rozpoczął się lub nie rozpoczął się w ogóle. Na 35 produktów lub grup produktów, dla których obecnie można tworzyć grupy producentów rolnych, w kilku nie funkcjonuje ani jedna grupa.

Nie będzie tu omawiany sektor owoców i warzyw, który organizuje się na podstawie odrębnych przepisów. Do czasu akcesji Polski do UE jak i obecnie przebiega najsprawniej z wszystkich branż. Na koniec 2009 roku funkcjonowało w kraju 143 wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw – zrzeszających 2866 producentów, oraz 21 uznanych organizacji producentów owoców i warzyw – zrzeszających 1931 producentów.

Cztery spośród 6 funkcjonujących obecnie **grup producentów jaj ptasich** powstało w latach 2004 – 2005. Wszystkie prowadzą działalność gospodarczą jako spółki i łącznie należy do nich 56 producentów jaj. Jest trudno wytłumaczyć, dlaczego mimo przykładów zorganizowania kilku grup, tuż po wejściu Polski do UE, nie pociągnęły one za sobą powstawania kolejnych grup. Sektor ten jest również bardzo bliski sektorowi drobiu, którego producenci potrafią się organizować, dzięki zaangażowaniu liderów w ten proces.

W ostatnich dwóch latach zorganizowało się 6 **grup producentów żywności ekologicznej**. Grupy, które powstały dzięki zaangażowaniu handlowców eksportujących żywność ekologiczną (głównie warzyw) i mają szansę przetrwania. Natomiast grupy, które powstały dzięki zaangażowaniu lokalnych działaczy ekologicznych będą musiały walczyć o utrzymanie się na rynku. Mają one bowiem bardzo mały obrót, w związku z tym niewielkie dotacje i utrzymują się właściwie dzięki pracy społecznej swoich działaczy oraz życzliwości wspierających je instytucji.

W 2008 roku zarejestrowały się 3 spośród 5 funkcjonujących obecnie **grup producentów buraka cukrowego**. Zakładanie grup miałyby większą szansę przy zaangażowaniu się branżowego związku tego produktu, co jak na razie nie występuje.

Wszystkie trzy działające w Polsce **grupy producentów szyszek chmielu** zostały założone w latach 2002 – 2005, dwie pierwsze jeszcze przed wejściem Polski do UE. Działają one w różnych formach prawnych i skupiają łącznie 90 producentów. Jest to niewielki ułamek produkcji szyszek chmielowych w kraju.

W końcu 2009 r. funkcjonowały 2 **grupy producentów owiec**. W sumie w obu grupach, jednej spółdzielni i jednym zrzeszeniu, zrzeszonych było 49 producentów owiec. Dramatyczny spadek produkcji owiec oraz jej rozdrobienie nie wróży przyśpieszeniem organizowania się gospodarczego w tym produkcie.

Po 10 latach funkcjonowania ustawy utworzona została również pierwsza **grupa producentów miodu oraz grupa hodowców koni**. Proces organizowania się grup jest tu więc bardzo powolny, co zapewne wiąże się z brakiem zainteresowania związków branżowych tych producentów.

Tempo organizowania się rolników w poszczególnych branżach jest bardzo zróżnicowane. Właściwie można powiedzieć o organizowaniu się 3 branż; zbożowo-rzepakowej, trzody chlewnej i drobiu. Pozostałe branże są na początku drogi tworzenia grup i można przewidzieć z dużym prawdopodobieństwem, że na obecnych warunkach w kilku produktach grupy w ogóle, albo jeszcze długo nie powstaną.

VI. Tworzenie grup producentów rolnych w poszczególnych województwach

Polskie rolnictwo jest zróżnicowane pod wieloma względami. Najważniejszy z nich to średnia wielkość gospodarstw rolnych. W województwie zachodniopomorskim średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą wynosi 17,57 ha, warmińsko-mazurskim 15,06 ha, pomorskim 12,84 ha, lubuskim 11,42 ha. Znajduje się na tym obszarze znaczna liczba gospodarstw utworzonych na bazie byłych PGR-ów oraz Rolnicze Spółdzielnie Produkcyjne.

Znaczna liczba gospodarstw utworzonych na bazie PGR oraz RSP znajduje się na terenie województwa opolskiego i dolnośląskiego. Województwa kujawsko-pomorskie, podlaskie, wielkopolskie mieszczą się w przedziale odpowiednio od 11,5 do prawie 9 ha. W pozostałych województwach średnia ta wynosi od 2,5 do blisko 7 ha. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą w skali kraju wynosi 6,63 ha (*źródło: Opracowanie GUS pt. „Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r., Warszawa 2008”*).

Według danych GUS powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą wynosi łącznie w Polsce 15.848.627 ha, w tym w dobrej kulturze 15.477.192 ha. Liczba ww. gospodarstw rolnych wynosi w Polsce odpowiednio: o powierzchni 3 i więcej hektarów 1.095.951 gospodarstw, o pow. 5 i więcej ha 765.473 gosp., o pow. 10 i więcej ha 369.651 gosp., oraz 20 i więcej ha 126.484 gospodarstw. W poszczególnych regionach kraju znacznie zróżnicowana jest także produkcja towarowa rolnictwa, jakość gleby oraz ukształtowanie terenu, kultura i tradycja rolnicza. Biorąc powyższe pod uwagę należy stwierdzić, że potencjał tworzenia i rozwoju GPR w poszczególnych regionach kraju jest bardzo zróżnicowany.

Tabela nr 14: Potencjał tworzenia GPR wg liczby i wielkości gospodarstw oraz wybranych produkcji w układzie wojewódzkim*

(kolejność województw podana wg największej liczby funkcjonujących na ich terenie GPR na koniec 2009 r.)

Województwo	Gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą										
	Powierzchnia użytków rolnych w ha		Liczba gospodarstw rolnych			Średnia powierzchnia użytków rolnych w ha	Liczba gospodarstw o pow. 10 i więcej ha prowadzących:				Liczba gospodarstw zajmujących się chowem trzody chlewnej w liczbie 50 i więcej sztuk
	łącznie	W dobrej kulturze	10 i więcej ha	15 i więcej ha	20 i więcej ha		uprawę zbóż	uprawę rzepaku i rzepiku	uprawę ziemniaków	utrzymujących bydło	
Wielkopolskie	1.804.956	1.790.061	48678	27403	17191	10,06	47444	6162	27882	30906	25331
Dolnośląskie	962.197	920.067	17264	10709	7406	8,72	16119	5383	10029	6217	1389
Kujawsko-pomorskie	1.047.563	1.040.792	30390	18655	12212	10,57	29547	7948	18207	19068	11583
Opolskie	555.942	552.047	9949	6481	4679	9,18	9860	4377	5831	4991	3639
Zachodniopomorskie	942.575	890.807	16565	11825	9359	17,57	14483	3260	10131	5136	1677
Warmińsko-Mazur.	966.570	942.798	23761	16191	11426	15,06	21358	2465	15024	16385	3260
Lubuskie	478.218	450.720	6763	4358	3222	11,42	6117	972	3437	2767	810
Pomorskie	745.291	732.646	17785	10780	7009	12,84	16921	2728	11587	10848	3828
Mazowieckie	2.132.434	2.091.676	62151	30687	16933	6,90	57206	1252	41184	46698	6768
Lubelskie	1.564.034	1.531.397	37211	17574	9649	5,51	36595	5818	26534	25607	3588
Podkarpackie	752.039	708.595	6224	2772	1718	2,69	5574	1216	4780	3983	944
Śląskie	435.690	423.154	6742	3571	2317	2,90	6472	1203	4497	3856	1754
Podlaskie	1.117.723	1.099.894	40019	23926	13862	10,42	38472	310	28815	33726	2214
Małopolskie	684.455	670.180	5885	2128	1158	2,43	5312	211	4513	4019	1440
Łódzkie	1.091.487	1.075.940	30355	13279	6484	5,97	29302	1842	21239	21356	5445
Świętokrzyskie	567.458	556.417	9909	3589	1859	4,41	9524	946	7919	7191	1329
Razem kraj	15.848.627	15.477.192	369651	203928	126484	6,63	350306	46093	241609	242754	74999

* Źródło: Opracowanie własne KRS na podstawie materiału GUS "Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2007 r."

W niniejszej części opracowania podany jest stan zorganizowania GPR w poszczególnych województwach w stosunku do istniejącego potencjału. Różnice pomiędzy tworzeniem grup w poszczególnych regionach są tak duże, że opracowując strategię organizowania się rolników, należałoby ją dostosować do realnych warunków panujących na danym terenie.

Tabela nr 15 : Stan zorganizowania producentów rolnych w GPR

w rozbiciu na województwa - na dzień 31.12.2009 r.

Województwo	Liczba gospodarstw rolnych o pow. 10 i więcej ha	Liczba grup producentów rolnych	Liczba członków grup producentów rolnych*	Średnia liczba członków w grupie	%-wy udział producentów rolnych - członków GPR w stosunku do łącznej liczby producentów rolnych - posiadaczy gosp. o pow. 10 i więcej ha
Wielkopolskie	48678	90	2751	31	5,65%
Dolnośląskie	17264	74	617	8	3,57%
Kujawsko-pomorskie	30390	68	1227	18	4,04%
Opolskie	9949	53	686	13	6,90%
Zachodniopomorskie	16565	37	333	9	2,00%
Warmińsko-Mazur.	23761	33	330	10	1,39%
Lubuskie	6763	29	605	21	8,95%
Pomorskie	17785	28	426	15	2,40%
Mazowieckie	62151	17	430	25	0,69%
Lubelskie	37211	17	270	16	0,73%
Podkarpackie	6224	13	371	19	5,96%
Śląskie	6742	13	104	8	1,54%
Podlaskie	40019	12	106	10**	0,26%***
Małopolskie	5885	10	198	20	3,36%
Łódzkie	30355	9	83	9	0,27%
Świętokrzyskie	9909	6	165	28	1,67%
Razem kraj	369651	509	10620	17	3,09%

* nie obejmuje wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw oraz uznanych organizacji producentów owoców i warzyw utworzonych po wejściu Polski do UE, wpisywanych do oddzielnych rejestrów. Do rejestrów tych na koniec 2009 r. wpisanych było odpowiednio 143 grupy (posiadające łącznie 2866 członków) i 21 organizacji (posiadających łącznie 1931 członków) oraz członków 11 grup producentów tytoniu, których jest ponad 11 tys.

** do wyliczenia średniej nie wliczono wyjątkowo dużej, liczącej 1918 członków, jednej z grup producentów mleka

*** przy uwzględnieniu wyjątkowo dużej, liczącej 1918 członków grupy producentów mleka udział wynosi 5,06%

1. Województwo wielkopolskie

Województwo wielkopolskie charakteryzuje się dobrze rozwiniętym, o wysokiej kulturze rolnictwem o jednych z najlepszych w Polsce wynikach m.in. w produkcji trzody chlewnej. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą w tym województwie jest znacznie wyższa od średniej krajowej i wynosi 10,06 ha.

Województwo to jest zdecydowanym liderem w tworzeniu grup producentów rolnych – na koniec 2009 r było ich 90. We wszystkich grupach, zorganizowanych było 2751 producentów rolnych, co daje średnio – 31 członków na grupę. Jest to wyjątkowo pomyślny wskaźnik w stosunku do średniej krajowej, która wynosi 21 członków na jedną grupę (nie licząc zrzeszeń producentów tytoniu). To liczba członków grup w ostatecznym rozrachunku decyduje o stopniu zorganizowania producentów rolnych. Należy jednak podkreślić, że na blisko 50 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha na terenie tego województwa, biorąc pod uwagę liczbę producentów w grupach, daje to 5,65% udział producentów rolnych członków GPR w stosunku do ww. liczby gospodarstw w tym województwie.

Tworzenie GPR w woj. wielkopolskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba utworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*		
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007			
Trzoda	3	14	30	54		
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	-	-	3	16		
Drób	-	1	1	7		
Mleko	-	-	2	7		
Bydło	-	-	2	4		
Pozostałe	4	5	7	2		
Razem	7	20	45	90		
Forma prawna	Liczba grup			Liczba grup*	Liczba członków**	Średnia liczba członków w grupie
Spółka z o.o.	4	8	15	32	383 (29)	12
Spółdzielnia	-	1	15	38	937 (19)	24
Zrzeszenie	3	10	14	19	1387	73
Stowarzyszenie	-	1	1	1	44	44

* funkcjonująca na dzień 31.12.2009 r. liczba grup, z uwagi na wykreślenia z rejestru grup, może być różna od łącznej liczby grup utworzonych w poszczególnych latach

** w tym liczba członków osób prawnych podana w nawiasie

Zdecydowanie przeważają w organizowaniu się producenci trzody chlewnej – łącznie 54 grupy tj. ok. 50% tych grup w skali kraju. Są to w większości spółdzielnie. Tylko w ostatnich dwóch latach powstało w Wielkopolsce 26 takich grup. Wynika to z największej w skali kraju liczby gospodarstw rolnych zajmujących się chowem trzody chlewnej powyżej

50 sztuk, wynoszącej ponad 25 tys. Proces organizowania się producentów trzody chlewnej przebiega prawidłowo. Są powiaty (Leszno, Jarocin, Krotoszyn), w których jest po kilka grup producentów. Skupują one prawie połowę produkcji ze swojego terenu. W 2008 roku w całym województwie wielkopolskim poprzez grupy na rynek trafiało 15% produkcji trzody. Przy utrzymaniu dotychczasowego tempa w ciągu 2 lat wskaźnik ten może wzrosnąć do około 20%.

Rolnicy z Wielkopolski mają znaczny potencjał w zakresie tworzenia grup producentów ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych, który dopiero w ostatnich dwóch latach zaczęli wykorzystywać tworząc 14 z obecnie 16 funkcjonujących w tym województwie grup tych produktów. Niestety tu organizują się tylko wielcy producenci. Należy jednocześnie podkreślić, że województwo to należy również do czołówki krajowej w produkcji m.in. ziemniaków i bydła. Na uwagę zasługuje również fakt, że w województwie wielkopolskim na koniec 2009 r. było 14 grup producentów rolnych posiadających co najmniej 50 członków. Czynnikiem decydującym o tak korzystnym bilansie Wielkopolski, jeśli chodzi o proces gospodarczego organizowania się rolników, jest z pewnością blisko 45%-wy udział spółdzielni w łącznej liczbie grup (39 z 90 zarejestrowanych w tym województwie grup na koniec 2009 r. funkcjonowało w formie spółdzielni).

W województwie powstała też, jako jedna z pierwszych w kraju Spółdzielnia Grup Wielkopolskich, licząca 21 członków, w większości producentów trzody chlewnej. Spółdzielnia ta prowadzi wspólne zakupy dla swoich członków, wspólnie negocjuje sprzedaż wytworzonych produktów i przygotowuje się do wspólnych inwestycji.

2. Województwo dolnośląskie

Łączna liczba grup funkcjonujących w woj. dolnośląskim na koniec 2009 r. wynosiła 74. W grupach zorganizowanych było 617 producentów rolnych (nie licząc 343 członków zrzeszenia producentów tytoniu), co daje średnio – 8 członków na grupę. Jest to prawie trzykrotnie niższy wskaźnik w stosunku do średniej krajowej i blisko 8-krotnie mniejszy niż w województwie wielkopolskim. Mimo znacznej liczby grup, przekłada się to na dość niski stopień zorganizowania producentów rolnych w tym województwie.

Na ponad 17 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha na terenie tego województwa, biorąc pod uwagę liczbę producentów w grupach, daje to 3,57% udziału producentów rolnych członków GPR w stosunku do ww. liczby gospodarstw w tym województwie. Trzeba również zauważyć, że 2 lub czasem 3 grupy zakładają ci sami producenci. Tak, więc faktyczna liczba zorganizowanych producentów jest niższa, niż podana wyżej.

Tworzenie GPR w woj. dolnośląskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	5	7	18	47
Drób			11	15
Ziemniaki			-	7
Trzoda			-	1
Pozostałe	1	1	2	4
Razem	6	8	31	74

Forma prawna	Liczba grup			Liczba grup*	Liczba członków**	Średnia liczba członków w grupie
Spółka z o.o.	2	2	22	65	617 (37)	9
Spółdzielnia	-	-	1	4	115 (7)	28
Zrzeszenie	4	6	8	5	449	26

* vide str. 34

** vide str. 34

Pierwsze grupy powstały w formie zrzeszeń, często w oparciu o funkcjonujące Gminne Spółdzielnie „SCH”. Były to grupy liczące po kilkudziesięciu członków. W okresie ostatnich 2 – 3 lat powstają prawie wyłącznie kilkoosobowe spółki. Tworzone są one przez duże, dobrze zorganizowane i wyposażone gospodarstwa, które dysponują kompletnym zapleczem technicznym oraz posiadają doświadczenie w zarządzaniu i marketingu. Tworzą je osoby dobrze znające się i darzące się zaufaniem, często o powiązaniach rodzinnych.

Najszybciej organizują się w tym województwie producenci ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych, których jest najwięcej w kraju – łącznie 47. Ostatnie dwa lata potwierdziły wysoką dynamikę tworzenia tych grup. W tym czasie powstało ich 29. Szybko organizują się też producenci drobiu, którzy utworzyli 15 grup, z czego 5 w ostatnich dwóch latach. Za pośrednictwem 15 grup producentów na rynek trafia ponad 20 % dolnośląskiej produkcji drobiu.

Na uwagę zasługuje utworzenie w 2009 r. na Dolnym Śląsku 6 grup producentów ziemniaków, których łącznie w kraju jest 14. Grupy te zostały założone przez producentów którzy już są członkami wcześniej założonych grup innych produktów. Są to prawie wyłącznie 5 osobowe spółki z o.o., często składające się z osób spokrewnionych.

Martwi jednak niski stopień zorganizowania producentów rolnych w grupach w tym województwie (mimo znacznej liczby grup). Przyczyną jest z pewnością bardzo wysoki, 77%-wy udział grup, które posiadają nie więcej niż 6 członków (57 spółek z o.o. z 74 zarejestrowanych w tym województwie grup na koniec 2009 r.). Funkcjonujących spółdzielczych grup, które średnio zrzeszają dwukrotnie więcej członków niż spółki handlowe, było tylko 4). W ostatnich 2 latach na 44 nowopowstałe grupy założono 40 spółek. Zdecydowaną większość z nich założyło wyspecjalizowane biuro prawne.

3. Województwo kujawsko-pomorskie

Województwo kujawsko - pomorskie podobnie jak woj. wielkopolskie charakteryzuje się dobrze rozwiniętym, o wysokiej kulturze rolnictwem o jednych z najlepszych w Polsce wynikach m.in. w produkcji trzody chlewnej. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą w tym województwie jest znacznie wyższa od średniej krajowej i wynosi 10,57 ha.

Łączna liczba grup funkcjonujących w tym województwie na koniec 2009 r. wynosiła 68. W grupach zorganizowanych było 1227 producentów rolnych (nie licząc 491 członków zrzeszenia producentów tytoniu), co daje średnio – 18 członków na grupę (jest to wskaźnik zbliżony do średniej krajowej). Na prawie 30,5 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha, biorąc pod uwagę liczbę producentów w grupach, daje to 4,04% udziału producentów rolnych członków GPR w stosunku do liczby gospodarstw 10 i więcej ha w tym województwie. Jeśli chodzi o liczbę członków w grupach, jest ona 2 krotnie większa niż w województwie dolnośląskim przy podobnej liczbie grup. Jest to wynikiem wyższego niż średnio w kraju, 36%-wego udziału spółdzielczych GPR w łącznej liczbie grup (24 z 68 zarejestrowanych w tym województwie grup na koniec 2009 r. funkcjonowało w formie spółdzielni).

Tworzenie GPR w woj. kujawsko - pomorskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*		
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007			
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	5	7	12	32		
Trzoda			9	15		
Drób			1	5		
Buraki cukrowe			1	4		
Mleko			2	4		
Bydło			2	2		
Ziemniaki			1	2		
Pozostałe	1	1	3	4		
Razem	6	8	31	68		
Forma prawna	Liczba grup			Liczba grup*	Liczba członków**	Średnia liczba członków w grupie
Spółka z o.o.	2	3	15	38	372 (57)	9
Spółdzielnia			11	24	611 (15)	25
Zrzeszenie	4	5	1	2	524	33***
Stowarzyszenie			4	4	211	52

* vide str. 34

** vide str. 34

*** przy wyliczaniu średniej liczby członków w grupie wyliczono zrzeszenie producentów tytoniu mające 491 członków

W ostatnich dwóch latach utrzymuje się wysokie tempo tworzenia grup. W Kujawsko – Pomorskim nadal zdecydowanie dominują w organizowaniu się grupy producentów ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych, których na koniec 2009 r. funkcjonowało w tym

województwie 32, w tym 21 założonych w latach 2008-2009. Drugie miejsce zajmują producenci trzody chlewnej, jednak tempo tworzenia tych grup w roku 2009 w województwie kujawsko – pomorskim zdecydowanie osłabło, przy jednoczesnym wzroście tworzenia grup producentów rynku drobiowego.

Kujawsko – Pomorskie należy do województw, w którym grupy chętnie wybierają formę spółdzielni - w ostatnich 2 latach 40% powstałych grup, co przekłada się, biorąc pod uwagę liczbę członków grup, na miejsce w ścisłej czołówce w skali kraju.

Należy stwierdzić, że potencjał tworzenia grup producentów rolnych w województwie kujawsko – pomorskim jest bardzo duży. Na terenie tego województwa znajduje się znaczna część krajowej produkcji m.in. ziemniaków i bydła.

4. Województwo opolskie

W proces tworzenia grup włączył się bardzo aktywnie Regionalny Związek Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych oraz Regionalny Związek Dzierżawców i Właścicieli Gospodarstw Rolnych. Związki te zaangażowały się w tworzenie grup producentów ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych, których na terenie województwa opolskiego jest znaczna liczba. Dzięki temu około 20% rzepaku jest wprowadzane na rynek w sposób zorganizowany, co znacznie wzmacnia pozycje producentów wobec odbiorców. Szacuje się, że również w rękach grup producentów jest ponad 6% zboża. Łączna liczba grup funkcjonujących w woj. opolskim na koniec 2009 r. wynosiła 53, w tym 10 w formie spółdzielni.

W grupach zorganizowanych było 686 producentów rolnych, co daje średnio – 13 członków na grupę. Oprócz producentów ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych organizują się w województwie opolskim jeszcze producenci drobiu, zakładający najczęściej 5-6 osobowe często rodzinne spółki.

Tworzenie GPR w woj. opolskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	2	8	19	35
Drób		1	2	12
Trzoda			1	2
Mleko			-	1
Ziemniaki			-	1
Bydło			-	1
Jaja ptasie			-	1
Razem	2	9	22	53

Forma prawna	Liczba grup			Liczba grup*	Liczba członków**	Średnia liczba członków w grupie
Spółka z o.o.	1	6	12	41	364	9
Spółdzielnia		1	8	10	123	12
Zrzeszenie	1	2	1	2	199	99

* vide str. 34

** brak danych o liczbie członków - osób prawnych, w podanej łącznej liczbie członków

Województwo cechuje duży, 62%-wy udział grup, które posiadają nie więcej niż 6 członków (33 grupy, w tym 30 spółek z o.o. z 53 zarejestrowanych w tym województwie grup na koniec 2009 r.). Z 90 Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych ponad 1/3 jest członkami grup, które same utworzyli. W promowaniu zakładania grup angażuje się Urząd Marszałkowski, który opracował program wsparcia w tym zakresie.

5. Województwo zachodniopomorskie

Początkowy okres tworzenia grup producentów rolnych był dla województwa zachodniopomorskiego niepomyślny. Do integracji Polski z UE założona została tylko 1 grupa, a do końca 2005 r. – 3. Dopiero w trzech ostatnich latach tworzenie grup nabrało tempa. Łączna liczba grup producentów rolnych funkcjonujących w woj. zachodniopomorskim na koniec 2009 r. wynosiła 37, w których zorganizowanych było jedynie 333 producentów rolnych, co daje jedną z niższych w kraju średnią liczbę członków na grupę, wynoszącą 9 członków. Stosunek liczby członków grup do ponad 16,5 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie wynosił zaledwie 2%. Najwyższy w kraju, 78%-wy jest udział grup, które posiadają nie więcej niż 6 członków (29 spółek z o.o. z 37 zarejestrowanych w tym województwie grup na koniec 2009 r.). Na obszarze tego województwa funkcjonują jedynie 2 spółdzielcze GPR.

Tworzenie GPR w woj. zachodniopomorskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych		1	16	31
Mleko		1	1	2
Drób				1
Norki				1
Materiał siewny				1
Buraki cukrowe	1	1		1
Razem	1	3	17	37
Forma prawna				
	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.		1	14	34
Spółdzielnia	1	1	2	2
Stowarzyszenie		1	1	1

* vide str. 34

W zachodniopomorskim przeważają zdecydowanie grupy producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych. Grupy w innych produktach są pojedyncze i można stwierdzić, że organizowanie się rolników w pozostałych produktach nie rozpoczęło się. Grupy te są mało liczne i wydaje się, że w większości nastawione przede wszystkim na wykorzystanie środków wsparcia z PROW.

6. Województwo warmińsko - mazurskie

Łączna liczba grup producentów rolnych funkcjonujących w województwie warmińsko - mazurskim na koniec 2009 r. wynosiła 33, w których zorganizowanych było jedynie 330 producentów rolnych, co daje dwukrotnie niższą od średniej krajowej liczbę członków na grupę, wynoszącą 10 członków. Stosunek liczby członków grup do blisko 24 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie wynosi zaledwie 1,39%. W województwie tym bardzo wysoki, 70%-wy, jest udział spółek z o.o., które posiadają nie więcej niż 6 członków. Spółdzielczych GPR funkcjonuje 8.

Tworzenie GPR w woj. warmińsko – mazurskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	1	1	7	19
Drób			4	11
Trzoda		1	1	2
Bydło				1
Pozostałe	1	2	2	
Razem	2	4	14	33
Forma prawna				
	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	1	1	9	25
Spółdzielnia		1	4	8
Zrzeszenie	1	2	1	-

* vide str. 34

W województwie warmińsko-mazurskim funkcjonują głównie grupy producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych oraz grupy producentów drobiu.

7. Województwo lubuskie

Pierwsze grupy producentów rolnych powstały w województwie lubuskim dopiero po wejściu Polski do Unii europejskiej. Na koniec 2009 r. łączna liczba grup producentów rolnych funkcjonujących w województwie lubuskim wynosiła 29, w których zorganizowanych było 605 producentów rolnych. Średnia liczba członków na grupę jest równa średniej krajowej i wynosi 21 członków. Udział producentów rolnych zorganizowanych w grupy, biorąc pod uwagę niespełna 7 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie jest dość wysoki i wynosi - 8,95%. Należy jednak zwrócić uwagę na bardzo wysoki w tym województwie, 72%-wy udział spółek z o.o., które posiadają nie więcej niż 6 członków (21 spółek). Spółdzielczych GPR funkcjonuje jedynie 5.

Tworzenie GPR w woj. lubuskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Drób			4	15
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych		1	5	8
Trzoda				2
Mleko		1	2	3
Pozostałe		1	1	1
Razem	0	3	12	29
Forma prawna				
	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.		1	9	23
Spółdzielnia		1	2	5
Zrzeszenie		1	1	1

* vide str. 34

W województwie lubuskim funkcjonują głównie grupy producentów drobiu – 15, zorganizowane w ciągu ostatnich 3 lat na bazie jednego z zakładów przetwórczych. Grup producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych jest - 8. Producenci pozostałych produktów organizują się bardzo słabo.

8. Województwo pomorskie

Łączna liczba grup producentów rolnych funkcjonujących w województwie pomorskim na koniec 2009 r. wynosiła 28, w których zorganizowanych było 426 producentów rolnych. Jeśli chodzi o średnią liczbę członków na grupę, wynosi ona 15 członków. Stosunek liczby członków grup do blisko 18 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie wynosi zaledwie 2,40%. W województwie tym w łącznej liczbie GPR, dość wysoki jest udział spółek z o.o., które posiadają nie więcej niż 6 członków, wynoszący 64%. Spółdzielczych GPR funkcjonowało 7.

Tworzenie GPR w woj. pomorskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	1	2	14	17
Trzoda		1	3	4
Mleko		1	1	3
Ziemniaki			2	2
Bydło			1	1
Pozostałe			2	1
Razem	1	4	23	28
Forma prawna	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.		1	17	20
Spółdzielnia		1	4	6
Zrzeszenie	1	2	2	2

* vide str. 34

W województwie pomorskim funkcjonują głównie grupy producentów ziarna zbóż i nasion roślin oleistych. Proces organizowania grup rozpoczął się m.in. wśród producentów trzody chlewnej, mleka i ziemniaków, ale jest on niewielki.

9. Województwo mazowieckie

Dzięki dobrym warunkom województwo mazowieckie jest liderem w organizowaniu grup producentów owoców i warzyw. Znacznie gorzej idzie organizowanie grup producentów rolnych, mimo zaangażowania Urzędu marszałkowskiego i realizowaniu specjalnego programu pomocy. Na koniec 2009 r. łączna liczba grup producentów rolnych funkcjonujących w województwie mazowieckim wynosiła 17 (nie licząc ponad 40 grup producentów owoców i warzyw, funkcjonujących na podstawie odrębnych przepisów prawnych, wpisywanych po dniu 30. kwietnia do oddzielnych rejestrów).

W siedemnastu GPR na Mazowszu zorganizowanych było 430 producentów rolnych. Jeśli chodzi o średnią liczbę członków na grupę, wynosiła ona 25 członków. Stosunek liczby członków grup do ponad 62 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie wynosi zaledwie 0,69% (wliczając producentów owoców i warzyw stosunek ten nie zmieniłby się znacząco).

Tworzenie GPR w woj. mazowieckim				
Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Trzoda	1	2	5	5
Drób				4
Mleko	1	1	1	4
Owoce i warzywa	4	5	2	1**
Pozostałe		1	4	3
Razem	6	9	12	17
Forma prawna				
	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	2	4	5	7
Spółdzielnia	2	2	3	6
Zrzeszenie	2	2	3	3
Stowarzyszenie		1	1	1

* vide str. 34

** Tabela obejmuje grupy producentów owoców i warzyw zarejestrowane do dnia 30 kwietnia 2004 r. Po tej dacie grupy rejestrowane są w oddzielnych rejestrach. Na Mazowszu na koniec 2009 r. było 44 takich grup tj. blisko 30% w skali kraju.

W województwie tym w łącznej liczbie GPR, dość znaczny jest udział spółek z o.o., które posiadają nie więcej niż 6 członków, wynoszący 35%. Spółdzielczych GPR funkcjonowało 6.

10. Województwo lubelskie

W województwie lubelskim łączna liczba funkcjonujących grup producentów rolnych wynosiła 17 (nie licząc 14 grup producentów owoców i warzyw oraz 6 organizacji producentów owoców i warzyw). W trzynastu GPR zorganizowanych było 270 producentów rolnych – nie licząc 4 zrzeszeń producentów tytoniu z terenu tego województwa.

Jeśli chodzi o średnią liczbę członków na grupę (bez zrzeszeń producentów tytoniu), wynosiła ona 16 członków. Stosunek liczby członków grup do ponad 37 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie wynosi zaledwie 0,73% (wliczając producentów owoców i warzyw stosunek ten nie zmieniłby się znacząco).

Tworzenie GPR w woj. lubelskim				
Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Liście tytoniu	3	4	4	4
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych			1	4
Szyszki chmielowe	1	2	2	3
Trzoda			2	2
Bydło				2
Produkty ekologiczne				2
Owoce i warzywa	3	3	1	
Pozostałe	1	1	1	
Razem	8	10	11	17
Forma prawna	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	1	1	2	4
Spółdzielnia		1	3	9
Zrzeszenie	7	8	6	4

* vide str. 34

Prawdopodobnie wpływ na niski stan zorganizowania producentów rolnych w tym województwie ma duże rozdrobnienie rolnictwa i dość niska średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w tym województwie, wynosząca zaledwie 5,51 ha. Na uwagę zasługuje znaczny udział spółdzielczych grup, których funkcjonuje w tym województwie 9, co daje 53%-wy ich udział we wszystkich GPR województwa.

11. Województwo podkarpackie

Łączna liczba funkcjonujących grup producentów rolnych w województwie podkarpackim na koniec 2009 r. wynosiła 13, w tym 1 zrzeszenie producentów tytoniu. W dwunastu grupach zorganizowanych było 371 producentów rolnych - nie licząc zrzeszenia 2885 producentów tytoniu.

Jeśli chodzi o średnią liczbę członków na grupę (bez zrzeszenia producentów tytoniu), wynosiła ona 31 członków, co daje wynik pod tym względem najlepszy w kraju, na równi z Wielkopolską. Stosunek liczby członków grup do zaledwie ok. 6 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie wynosi 5,96%.

Tworzenie GPR w woj. podkarpackim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	1	2	3	5
Trzoda	1	2	2	3
Drób				1
Liście tytoniu	1	1	1	1
Miód				1
Pozostałe	2	4	5	2
Razem	5	9	11	13
Forma prawna				
	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	1	2	3	3
Spółdzielnia	1	3	5	7
Zrzeszenie	3	4	3	3

* vide str. 34

Wpływ na niewielką liczbę grup w tym województwie, zahamowanie wzrostu ich liczby, ma z pewnością duże rozdrobnienie rolnictwa. W województwie jest zaledwie 1700 gospodarstw o powierzchni 20 i więcej ha. Na uwagę zasługuje znaczny, ponad 50%-wy udział spółdzielczych grup we wszystkich GPR na obszarze tego województwa - 7 spółdzielczych grup.

12. Województwo śląskie

Pierwsze grupy producentów rolnych powstały dopiero w 5 lat po wejściu w życie ustawy o grupach producentów rolnych. Na koniec 2009 r. łączna liczba funkcjonujących grup producentów rolnych w województwie śląskim wynosiła 13 (w tym 4 w formie spółdzielni), w których zorganizowanych było łącznie zaledwie 104 producentów rolnych. Biorąc pod uwagę stosunek liczby członków grup do gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha, to w tym województwie jedynie co setny rolnik jest członkiem grupy. Dziesięć grup powstało w ostatnich 2 latach, ale większość z nich to 5 osobowe spółki producentów drobiu lub ziarna zbóż i nasion roślin oleistych tworzonych w celu wzięcia pomocy finansowej z PROW.

Tworzenie GPR w woj. śląskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	Do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Drób				5
Trzoda			3	4
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych				3
Jaja				1
Razem	0	0	3	13
Forma prawna				
	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.				9
Spółdzielnia			3	4

* vide str. 34

Województwo śląskie należy do województw o najniższej w kraju średniej powierzchni gospodarstwa rolnego, która wynosi zaledwie 2,9 ha.

13. Województwo podlaskie

W województwie podlaskim jest 40 tys. ponad 10 ha gospodarstw rolnych. Znaczący udział mają tu gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka, oddawanego w większości do spółdzielni mleczarskich. W województwie podlaskim na koniec 2009 r. łączna liczba funkcjonujących grup producentów rolnych wynosiła 12 (w tym 4 w formie spółdzielni). W dziesięciu grupach zorganizowanych było łącznie zaledwie 106 producentów rolnych. Poza tymi grupami funkcjonuje zrzeszenie producentów tytoniu, które tworzy 686 członków.

Natomiast utworzoną w 2009 roku grupę producentów mleka - BIELMLEK, tworzy 1918 producentów. Została ona zorganizowana poprzez przekształcenie spółdzielni mleczarskiej w grupę producentów mleka. Średnia liczba członków na grupę, nie wliczając ww. zrzeszenia producentów tytoniu i grupy mlecznej, wynosiła 10 członków. Stosunek liczby członków grup do znacznej, nieco ponad 40 tys. liczby gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie wynosi zaledwie 0,26% (nie licząc członków grupy BIELMLEK oraz członków zrzeszenia producentów tytoniu). Niemniej zarejestrowanie w ostatnich dwóch latach 9 grup świadczy o wzroście zainteresowania organizowaniem się. Trzeba mieć nadzieję, że ostatnio zapoczątkowany proces utrzyma się.

Tworzenie GPR w woj. podlaskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Drób	2	2	1	4
Trzoda				2
Mleko				2
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych				1
Bydło				1
Produkty ekologiczne				1
Pozostałe	3**	3**	2	1
Razem	5	5	3	12
Forma prawna	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	1	1	1	6
Spółdzielnia	3	3	1	5
Zrzeszenie	1	1	1	1

* vide str. 34

** liście tytoniu, owoce i warzywa, króliki

14. Województwo małopolskie

Województwo małopolskie w pierwszych latach po wejściu w życie ustawy o grupach producentów rolnych było bardzo aktywne. Do wejścia Polski do UE organizowały się przede wszystkim grupy producentów owoców i warzyw. Łączna liczba funkcjonujących grup producentów rolnych w Małopolsce na koniec 2005 r. wynosiła 10 podobnie jak na koniec 2009 r. W ośmiu grupach zrzeszonych było 198 producentów rolnych - nie licząc 2 zrzeszeń utworzonych przez 791 producentów tytoniu. Średnia liczba członków na grupę (nie licząc zrzeszeń producentów tytoniu), wynosiła 25 członków – to zasługa 50%-wego udziału spółdzielni w tych grupach.

Stosunek liczby członków grup (bez producentów tytoniu) do niecałych 6 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie (najmniej w kraju), wynosi 3,36%. W województwie małopolskim funkcjonuje jedna z dwu zarejestrowanych w Polsce spółdzielcza grupa producentów owiec.

Tworzenie GPR w woj. małopolskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Trzoda	1	2	2	2
Liście tytoniu			2	2
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych				1
Drób			1	1
Pozostałe	8**	10***	8	4
Razem	9	12	13	10
Forma prawna	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	2	3	4	3
Spółdzielnia	5	5	6	4
Zrzeszenie	2	4	2	3
Stowarzyszenie			1	-

* vide str. 34

** owoce i warzywa – 6 grup, jaja ptasie i liście tytoniu.

*** w 2005 r. oprócz kolejnej grupy prod. trzody, utworzona została grupa prod. jaj ptasich oraz grupa prod. liści tytoniu.

W województwie Małopolskim jest jedynie niewiele ponad 1000 (najmniej w kraju) gospodarstw rolnych o powierzchni 20 ha i więcej.

15. Województwo łódzkie

Organizowanie się rolników w województwie łódzkim przebiega bardzo słabo. Łączna liczba funkcjonujących grup producentów rolnych na koniec 2009 r. wynosiła 9, w których zrzeszonych było zaledwie 83 producentów rolnych (najmniej w kraju). Poza aktywnością niewielu rolników na początku lat dwutysięcznych, wyraźna jest niechęć rolników tego województwa do organizowania się w grupy.

Stosunek liczby członków grup do nieco ponad 30 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni 10 i więcej ha w tym województwie, wynosił 0,27%. Jediną szansą poprawienia statystyki, będzie zakładanie 5 osobowych spółek nastawionych na skorzystanie z programów pomocowych oferowanych w ramach PROW.

Tworzenie GPR w woj. łódzkim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Drób				4
Trzoda			1	3
Ziarno zbóż i/lub nasion roślin oleistych	1	1	1	1
Kwiaty świeże		1	1	1
Razem	1	2	3	9
Forma prawna	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	1	2	2	7
Spółdzielnia			1	2

* vide str. 34

Utworzenie w ciągu roku od jednej do trzech grup producentów rolnych można uznać za marginalne i postawić wniosek, że organizowanie się rolników w tym województwie, **na dotychczasowych zasadach nie istnieje**, pomimo utworzenia 6 grup w ciągu ostatnich 2 lat.

16. Województwo świętokrzyskie

W województwie świętokrzyskim łączna liczba funkcjonujących grup producentów rolnych na koniec 2009 r. wynosząca 6 grup wskazuje, że **organizowanie się producentów rolnych tego województwa na obecnych zasadach nie ma szans**. Istniejące grupy zrzeszają jedynie 165 producentów rolnych.

Na wyróżnienie zasługuje jedynie utworzenie w ostatnim roku dwóch stowarzyszeń producentów żywności ekologicznej, skupiających rolników produkujących na niewielką skalę owoce miękkie, warzywa i zboże. Ze względu na niewielkie partie towarów wprowadzanych na rynek, perspektywa przetrwania obu grup jest niepewna. Grupy utrzymują się dzięki społecznej pracy organizatorów i życzliwości niektórych instytucji.

Tworzenie GPR w woj. świętokrzyskim

Produkt lub grupa produktów	Liczba tworzonych grup			Liczba grup funkcjonujących na 31.12.2009*
	do 30.04. 2004	do 31.12. 2005	do 31.12. 2007	
Trzoda chlewna	1	1	2	3
Produkty ekologiczne				2
Liście tytoniu	1	1	1	1
Owoce i warzywa	1	1	1	
Razem	3	3	4	6
Forma prawna	Liczba grup wg formy prawnej			
Spółka z o.o.	1	1	1	1
Spółdzielnia	1	1	1	1
Zrzeszenie	1	1	1	1
Stowarzyszenie			1	3

* vide str. 34

Tak jak w województwie łódzkim, utworzenie w ciągu roku odpowiednio jednej lub dwóch grup producentów rolnych można uznać za marginalne i postawić wniosek, że **organizowanie się rolników w tym województwie, na dotychczasowych zasadach nie ma szans.**

VII. Wnioski i propozycje działań

Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach określa zasady organizowania się producentów rolnych w grupy producentów i ich związek. Założeniem ustawy było stworzenie warunków dla lepszego funkcjonowania producentów rolnych na rynku poprzez organizowanie się w grupy, w celu lepszego dostosowania produkcji rolnej do warunków rynkowych, poprawy efektywności gospodarowania, planowania produkcji ze szczególnym uwzględnieniem jej ilości i jakości, koncentracji podaży oraz organizowania sprzedaży produktów rolnych.

Dotychczasowy proces tworzenia grup nie spowodował jednak masowego organizowania się producentów rolnych. Organizują się prawie wyłącznie producenci rolni o dużym potencjale produkcyjnym. Organizowanie się rolników o średnim potencjale jest bardzo słabe, a o małym potencjale praktycznie nie istnieje. Wynika to przede wszystkim z konieczności utworzenia i prowadzenia wspólnego przedsięwzięcia przez znacznie większą liczbę producentów, aby zgromadzić liczącą się w handlu partię produktu do wspólnej sprzedaży.

Sytuacja ta **wymaga wprowadzenia warunków formalno-prawnych bardziej korzystnych dla masowego organizowania się producentów rolnych.** Dotychczas podejmowane zmiany formalno-prawne szły w dobrym kierunku, lecz po blisko 10 latach funkcjonowania ustawy można stwierdzić, że są one niewystarczające dla powszechnego organizowania się rolników produkujących na rynek.

Polski rynek produktów rolnych jest coraz bardziej zagospodarowywany przez prywatne firmy handlowe, a tworzące się organizacje gospodarcze rolników muszą o to miejsce, już obecnie, toczyć często nierówną walkę. W związku z tym należy podejmować wszelkie możliwe działania pozwalające, **w perspektywie 5 - 10 lat, zwiększyć udział zorganizowanych producentów w rynku do minimum 20 – 25%, a w niektórych regionach i branżach do około 50%.**

Z analizy dotychczasowego procesu gospodarczego organizowania się rolników wynika, że trzeba przygotować rozwiązania, które pomogą im stać się beneficjentami procesów rynkowych, a nie ograniczą ich tylko do roli dostawców surowców sprzedawanych pośrednikom po niskich cenach, pośrednikom w dodatku zaopatrujących ich w środki do produkcji po cenach detalicznych, a więc najwyższych na rynku.

Poniżej przedstawione zostały najważniejsze problemy:

Wnioski o charakterze strategicznym

1. Budowa trwałych struktur rynkowych z udziałem producentów na bazie ustawy o grupach producentów rolnych oraz przepisów o wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw

Korzyści wspólnego działania na rynku mogą przynieść rolnikom jedynie trwałe struktury gospodarcze. Taką strukturę mogą stanowić wyłącznie funkcjonujące zgodnie z Międzynarodowymi Zasadami **podmioty spółdzielcze.** Jest to forma najbardziej trwała i sprawdzona zarówno w krajach UE-15 jak i wielu innych krajach. **Forma spółdzielni oferuje szerokie możliwości masowego organizowania się i działania producentów rolnych na rynku.** W tzw. „starych” krajach Unii Europejskiej, rolnicy wstępując do spółdzielni, korzystają z lepszych warunków sprzedaży produktów, znacznie większej

gwarancji uzyskania lepszych cen (pewnego minimum) za swoje produkty, korzystania z zawieranych kontraktów przez spółdzielnie oraz prowadzonego marketingu i reprezentowania interesów spółdzielni przez ich związki.

W Polsce konieczne jest wprowadzenie korzystniejszych warunków funkcjonowania spółdzielni rolniczych, w szczególności prawne zagwarantowanie dziedziczenia udziałów przez następców przejmujących gospodarstwo rolne, ułatwienie dostępu do środków wsparcia ze środków unijnych i budżetu państwa, możliwość korzystniejszego traktowania członków w transakcjach ze spółdzielnią oraz likwidację podwójnego opodatkowania, co znacznie zwiększyłoby zainteresowanie rolników tworzeniem nowych i rozwijaniem już istniejących spółdzielni.

2. Opracowanie i wdrożenie „Narodowego Programu tworzenia i rozwoju struktur gospodarczych rolników - ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej”

Przewidując, że obecne działania nie doprowadzą do zorganizowania producentów w Polsce w okresie najbliższych 5-10 lat w stopniu pozwalającym prowadzić im stabilną i opłacalną działalność rolniczą, w warunkach postępującej globalizacji i koncentracji handlu, niezbędne jest pilne opracowanie i wdrożenie „**Narodowego Programu tworzenia i rozwoju struktur gospodarczych rolników - ze szczególnym uwzględnieniem formy spółdzielczej**”. W latach 1990 – 1995 działała Fundacja Spółdzielczości Wiejskiej – która w tamtym czasie nie spełniła jednak roli do której została powołana. Było to spowodowane wieloma czynnikami. Po 20 latach należałoby powrócić do koncepcji Komisji Europejskiej i Banku Światowego i ponownie spróbować zbudować branżową spółdzielczość rolniczą w Polsce, należącą do producentów rolnych. Wiązałoby się to z utworzeniem lub wyznaczeniem organizacji odpowiedzialnej za realizację takiego Programu. Środki na ten cel są możliwe do uzyskania m.in. z budżetu Pomocy Technicznej PROW 2007 – 2013. Program powinien przewidywać wypracowanie określonych rozwiązań prawnych na rzecz tworzenia i rozwoju grup producentów rolnych i ich związków - proponowanych Ustawodawcy (wsparcie eksperckie), realizację kampanii informacyjno-promocyjnych oraz praktyczną pomoc przy zakładaniu grup producentów rolnych i ich związków. Ważnym elementem wdrażania Programu byłoby wykorzystanie do tego procesu funkcjonujących Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych, Spółdzielni Kółek Rolniczych, Gminnych Spółdzielni „SCh” oraz Spółdzielni Ogrodniczo-Pszczelarskich i ich Związków. Krajowa Rada Spółdzielcza przedstawiła Ministerstwu Rolnictwa i Rozwoju Wsi kompleksowe rozwiązania dotyczące funkcjonowania ‘Centrum Informacji i Doradztwa dla Grup Producentów Rolnych’, które mogą stanowić podstawę opracowania takiego Programu.

Wykorzystując swoje ponad 4-letnie znaczące w skali kraju zaangażowanie we wsparcie tworzenia grup producentów rolnych i zebrane doświadczenia w tym zakresie, Krajowa Rada Spółdzielcza jest gotowa wesprzeć opracowanie i zająć się wdrożeniem Programu.

3. Wsparcie tworzenia organizacji producentów rolnych w latach 2014 - 2020

Udział zorganizowanych producentów w organizacji rynku produktów rolnych w Polsce jest niski, a tempo organizowania się producentów nie gwarantuje osiągnięcia do 2013 roku stanu zorganizowania porównywalnego do stanu w państwach „starej” Unii, co stawia naszych producentów w gorszej pozycji konkurencyjnej. Stąd proces ten będzie wymagał dalszego wspierania ze środków publicznych, które będą obowiązywały po 31 grudnia 2013 roku w budżecie UE na lata 2014 – 2020.

Niezbędne wydaje się zapewnienie środków w ramach działania „Grupy Producentów Rolnych” PROW 2007 –2013 na ryczałtowe wsparcie finansowe dla znacznie większej liczby grup niż to przewidziano w obecnym Programie. Dziś można powiedzieć, że potrzebne będą większe środki na to działanie, które jak dotychczas, w porównaniu z innymi działaniami miało bardzo niski budżet.

Wnioski praktyczne

4. Fundusz startowy

W celu ułatwienia rozpoczęcia działalności gospodarczej, należałoby rozważyć możliwość **wsparcia zarejestrowanych podmiotów gospodarczych producentów rolnych (grup producentów) w formie przyznawania jednorazowego bezzwrotnego ryczałtu**. Byłby to - tzw. **fundusz startowy, w wysokości uzależnionej od liczby członków**. Proponowane przez MRiRW uruchomienie wyprzedzającego finansowania ryczałtowej pomocy dla grup producentów rolnych, jest krokiem we właściwym kierunku, ale nie wystarczającym dla osiągnięcia oczekiwanych efektów. Stosowne propozycje uruchomienia funduszu startowego Krajowa Rada Spółdzielcza złożyła do Ministerstwa Gospodarki, lecz propozycja ta nie uzyskała uznania.

5. Podwójne wsparcie dla małych i średnich producentów rolnych

Obecny system wsparcia dla grup z działania „Grupy Producentów Rolnych” **PROW jest niewystarczający dla producentów rolnych o małym i średnim potencjale produkcyjnym**. Tym producentom należałoby zaproponować, co **najmniej podwójne wsparcie ryczałtowe**, stosowane obecnie w sektorze owoców i warzyw. Warunkiem uzyskania zwiększonego wsparcia mogłaby być konieczność członkostwa w grupie co najmniej np. 15 - 20 producentów, których potencjał produkcyjny jest niższy od średniej wielkości produkcji grup w danym produkcie lub grupie produktów.

Równolegle należy rozważyć możliwość skorzystania przez grupy producentów rolnych z rozwiązań stosowanych w organizacji produkcji sektora owoców i warzyw. Zapis pkt. 15 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1182/2007 określa, że „**W regionach, w których organizacja produkcji jest słaba, powinna istnieć możliwość przyznawania dodatkowych krajowych wkładów finansowych**. W przypadku państw członkowskich, które pod względem struktur znajdują się w szczególnie niekorzystnej sytuacji, powinna istnieć możliwość pokrywania tych wkładów przez Wspólnotę”.

6. Wsparcie rozwoju grup producentów rolnych z innych działań PROW

Rozwój grup producentów rolnych należy silniej wspierać **w ramach innych działań PROW**, w szczególności w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Ułatwienie startu młodym rolnikom” wyodrębniając część środków z budżetów tych działań i uzależniając otrzymanie wsparcia od członkostwa w grupie producentów rolnych. Ważnym byłoby też zwiększenie wysokości pomocy w ramach tych działań dla członków grup.

Uruchomienie preferencyjnych naborów wniosków dla rolniczych grup producenckich w ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” jest bardzo dobrym rozwiązaniem, ale obecnie jedynie niewielka liczba grup (ok. 5%) złożyła odpowiednie wnioski inwestycyjne. Co prawda grupy składają wnioski z tego działania we

wcześniejszym terminie, ale rozpatrywane są one wspólnie i według jednakowych kryteriów, z wnioskami złożonymi przez innych przedsiębiorców. Taka sytuacja nie daje pożądanych preferencji grupom, które w takiej ocenie wypadną wręcz źle – ze względu na to, że grupy działają głównie dla korzyści członków, a nie zysku firmy, nie wykazują w składanych dokumentach wysokich zysków, co automatycznie pogarsza ich ocenę finansową planowanych inwestycji.

7. Wsparcie dla związków grup producentów rolnych

W Polsce do chwili obecnej proces gospodarczego organizowania się producentów rolnych przebiega na I poziomie integracji tj. organizowanie się w pojedyncze grupy producentów rolnych – będące podstawowymi komórkami gospodarczymi producentów rolnych. Wraz ze wzrostem liczby grup producentów rolnych, celowe jest tworzenie własnych związków grup w myśl art. 14, 15, 16 i 17 ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach. Podstawowym powodem braku powstawania związków oraz ich funkcjonowania w myśl ustawy jest brak środków wsparcia na tworzenie i funkcjonowanie związków. Należy zapewnić odpowiednie wsparcie finansowe i organizacyjne integracji grup na II poziomie, tj. **tworzenia i funkcjonowania związków grup producentów rolnych, ze środków unijnych i budżetu państwa.** To działanie konieczne, aby sprostać konkurencji na rynku w Polsce, UE i na świecie w zakresie handlu, przetwórstwa i marketingu produktów rolnych. Wprowadzenie pomocy dla związków było proponowane w pierwszej wersji ustawy uchwalonej przez Sejm. Niestety rozwiązanie to wówczas nie uzyskało akceptacji Senatu.

8. Współpraca grup z odbiorcami produktów rolnych

Należy zwiększyć zachęty dla odbiorców współpracujących z grupami. W działaniach szkoleniowo-informacyjnych, konferencjach, warsztatach więcej uwagi należy poświęcić na pracę z odbiorcami, uświadamianie im korzyści współpracy, organizowanie spotkań mających na celu lepsze poznanie się grup z odbiorcami. Działania takie, wspierane również przez MRiRW, z dobrymi wynikami, mają miejsce w odniesieniu do sektora owoców i warzyw. Kreowanie dobrej współpracy odbiorców z grupami producentów przyczyniać się zapewne będzie do wypracowywania stabilnych i przewidywalnych warunków obrotu produktami rolnymi.

9. Finansowanie działań inwestycyjnych w ramach ryczałtowego wsparcia otrzymywanego przez grupy

Dzięki Krajowej Radzie Spółdzielczej, która równolegle z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi działała na rzecz uzyskania jak najkorzystniejszej interpretacji przepisów w zakresie wykorzystywania ryczałtowanej pomocy finansowej otrzymywanej przez grupy, obejmującej również inwestycje grup, pomoc ta, udzielana grupom producentów rolnych w formie rocznych płatności przez okres pierwszych 5 lat działalności grup, może być przeznaczana także na inwestycje. Wysokość kwoty, która może zostać przeznaczona na inwestycje, zależy od decyzji grupy, o ile realizowane są przez grupę cele określone w art. 35 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Opublikowane przez MRiRW w dniu 17 czerwca 2010 r. stanowisko w tej sprawie wychodzi naprzeciw oczekiwaniom i potrzebom polskich producentów rolnych oraz ściśle koresponduje ze stanowiskiem prezentowanym przez Krajową Radę Spółdzielczą. Działając w ten sposób, grupy m.in. mogą tworzyć wspólny majątek, który skonsoliduje ich członków i będzie stanowić materialną podstawę funkcjonowania i rozwoju działalności grup również po okresie, w którym otrzymują one pomoc.

10. Pomoc publiczna i jej uwarunkowanie

W rolnictwie, jak w żadnym innym sektorze gospodarki, niezbędne są trwałe formy organizacyjne dla producentów rolnych. Powinny one być bardziej powiązane, tak jak to jest w krajach Europy Zachodniej, z gospodarstwem rolnym niż jego właścicielem.

Najbardziej trwałą formą gospodarowania jest forma spółdzielcza. Tą trwałość uzyskuje się głównie poprzez odpowiednio uwarunkowaną pomoc publiczną, zgodną z Międzynarodowymi Zasadami Spółdzielczymi. Zgodnie z III Zasadą przynajmniej część majątku spółdzielni nie podlega podziałowi, nawet w procesie likwidacji spółdzielni. Korzystając z tej zasady państwo wspiera akumulację kapitału w spółdzielniach poprzez odpowiednie zwolnienia podatkowe. Są one jednak uwarunkowane przeznaczeniem zwolnionej od podatku nadwyżki na niepodzielne fundusze. Jest to możliwe jedynie w systemie spółdzielczym.

Wprowadzenie takiego systemu jest w Polsce niezbędne, jeżeli chcemy, aby rolnicy byli zorganizowani w sposób trwały, a ich gospodarstwa miały zapewnione najlepsze z możliwych wsparcie rynkowe. Jest to także gwarancja najbardziej racjonalnego wykorzystania środków publicznych.

VIII. Działalność Krajowej Rady Spółdzielczej na rzecz grup producentów rolnych

Krajowa Rada Spółdzielcza, dzięki realizacji dwóch ogólnopolskich projektów finansowanych ze środków Pomocy Technicznej PROW dotyczących „Promocji tworzenia grup producentów rolnych” w okresie od stycznia 2006 do maja 2008, znacząco w skali kraju zaangażowała się w pomoc rolnikom w organizowaniu się w grupy producentów rolnych. Projekty zawierały wiele działań m.in.: wydanie **poradników informacyjno-szkoleniowych** „Organizacja i funkcjonowanie grup producentów rolnych” w nakładzie 16 tys. egz., przeprowadzenie ponad **300 szkoleń** na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym, w których udział wzięło około **11 tys. producentów rolnych**. Projekty KRS były przede wszystkim nastawione na praktyczną pomoc rolnikom w zakładaniu grup poprzez przygotowanie niezbędnych dokumentów do zarejestrowania grup – przeprowadzono **480 warsztatów** dla potencjalnych założycieli grup na obszarze całego kraju – łącznie ok. **5 tys.** uczestników, w wyniku których powstało ok. **150 grup**; w tym ponad **100** spółdzielni nowego typu, zarządzanych przez rolników.

Obecnie nadal niezbędna jest praktyczna pomoc producentom rolnym w zakresie tworzenia nowych oraz rozwijania już istniejących grup. Mimo postępu w zakresie gospodarczego organizowania się polskich producentów rolnych, w szczególności wzrostu liczby grup, jest ono ciągle bardzo niskie i wynosi około 5%. W większości krajów wysoko rozwiniętych gospodarczo producenci rolni, zorganizowani tylko w spółdzielnie i ich związki posiadają średnio ok. 65% udział w rynku rolnym.

W Polsce konieczne jest podjęcie systemowych działań, które przyczynią się do znacznego zwiększenia udziału grup w formie spółdzielni, będącej naturalną formą zbiorowej i trwałej działalności producentów rolnych na rynku. Od wielu lat Krajowa Rada Spółdzielcza wspiera proces organizowania się polskich producentów rolnych w struktury gospodarcze, aby mogli oni sprostać unijnej i światowej konkurencji oraz utrzymać warunki pozwalające na dochodową działalność rolniczą w naszym kraju. KRS wyrażała wielokrotnie swoje stanowisko oraz propozycje działań w celu realizacji pilnych potrzeb w tym zakresie. Sama jednak nie dysponuje środkami finansowymi w takiej wielkości, aby zapewnić realizację tych działań. **Wsparcie ze środków unijnych pozwoliłoby** KRS zrealizować opracowane i niejednokrotnie zaprezentowane dotychczas (m.in. w postaci złożonych konkretnych projektów), niezbędne działania na rzecz pomocy polskim rolnikom w organizowaniu się w grupy producenckie i ich związki oraz budowy spółdzielczości branżowej.

Do chwili obecnej, mimo braku wsparcia z zewnątrz, Krajowa Rada Spółdzielcza prowadzi w swojej siedzibie „**Punkt Konsultacyjny dla Grup Producentów Rolnych**” (PKGPR), udzielając wszystkim zainteresowanym pomocy w organizowaniu się. PKGPR rozpoczął działalność w ramach realizowanego ogólnokrajowego projektu KRS, dotyczącego promocji tworzenia grup producentów rolnych, w listopadzie 2007 roku i jest nieprzerwanie prowadzony w ramach Spółdzielczego Instytutu Badawczego – Centrum Szkolenia Spółdzielczego KRS. Zainteresowanie korzystaniem ze wsparcia oferowanego przez Punkt

Konsultacyjny systematycznie rośnie. Stał się on rozpoznawalny przez producentów rolnych oraz wśród przedstawicieli instytucji i podmiotów pracujących na rzecz rozwoju rolnictwa w całym kraju. Kontakt z PKGPR możliwy jest poprzez osobiste przybycie do siedziby KRS,

ul. Jasna 1 w Warszawie,

telefonicznie pod nr 22. 596 45 13, faksem na nr 22. 827 41 74 oraz poprzez

e-mail: pkgpr@krs.org.pl

Punkt konsultacyjny przyczynia się do promowania gospodarczego organizowania się producentów rolnych oraz upowszechniania publikacji i opracowań z tego zakresu.

W Krajowej Radzie Spółdzielczej została opracowana we wrześniu 2008 r. „**Instrukcja postępowania przy zakładaniu spółdzielni - jako grupy producentów rolnych wraz ze wzorami niezbędnych dokumentów**” – w której opisane zostały krok po kroku poszczególne etapy tworzenia grupy do uzyskiwania wsparcia finansowego (zakładanie spółdzielni, rejestracja spółdzielni w Wydziale Gospodarczym Krajowego Rejestru Sądowego – Rejestrze Przedsiębiorców, formalności po rejestracji w Krajowym Rejestrze Sądowym, funkcjonowanie spółdzielni, uzyskiwanie statusu grupy producentów – Rejestracja spółdzielni w Urzędzie Marszałkowskim, uzyskiwanie wsparcia finansowego w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, wzory niezbędnych dokumentów). Instrukcja dostępna jest na stronie internetowej Krajowej Rady Spółdzielczej, w zakładce ‘Grupy Producentów Rolnych’, z możliwością **bezpłatnego jej pobrania**.

KRS prowadzi też **stronę internetową** dotyczącą grup producentów rolnych, na bieżąco aktualizowaną i rozbudowywaną, zawierającą kompleksowe informacje dla potencjalnych założycieli grup oraz członków już działających grup, o prawdopodobnie największym zakresie w kraju. Strona zawiera m.in. aktualne informacje, prawodawstwo, zasady tworzenia i możliwości wsparcia finansowego grup, ważniejsze opracowania dotyczące rolniczych grup producenckich i procesu gospodarczego organizowania się producentów rolnych, wykazy grup wraz z danymi statystycznymi oraz użyteczne linki. Prezentowane informacje oraz materiały zamieszczane na stronie pełnią funkcję informacyjno-promocyjną oraz służą rozwijaniu współpracy między grupami, w tym współpracy międzyspółdzielczej, oraz współpracy grup z innymi uczestnikami rynku - w zakresie powiązań gospodarczych, wymiany informacji i doświadczeń, celem wzmocnienia pozycji na rynku. Strona dostępna jest poprzez główną stronę internetową KRS www.krs.org.pl a następnie ‘**Grupy Producentów Rolnych**’. W maju 2010 r. liczba odwiedzin strony dotyczącej grup przekroczyła 100 tys.

Po ponad dwu i pół roku intensywnej pomocy rolnikom w tworzeniu GPR (w oparciu o projekty szkoleniowo – doradcze), Krajowa Rada Spółdzielcza zorganizowała w dniach 27 – 28 maja 2008 r. w Miedzeszynie/Warszawie konferencję podsumowującą realizację II projektu ogólnopolskiego i zaprezentowała na niej materiał pt. „**Perspektywy rozwoju grup producentów rolnych do roku 2013**”. W materiale tym, który zawiera ocenę procesu gospodarczego organizowania się rolników, poddano analizie tworzenie grup w poszczególnych produktach oraz w ujęciu regionalnym. Materiał ten omawia również uwarunkowania i możliwości tworzenia GPR w perspektywie najbliższych lat, do roku 2013,

jak również zawiera liczne wnioski, których realizacja mogłaby udoskonalić proces organizowania się rolników.

Ważnym wnioskiem z realizacji projektu była propozycja utworzenia przy Krajowej Radzie Spółdzielczej „**Centrum Informacji i Doradztwa dla Grup Producentów Rolnych**” (CIDGPR). Materiał ten otrzymali biorący udział w konferencji przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Sejmu, Senatu, ARiMR, ARR, Ośrodków Doradztwa Rolniczego i Izb Rolniczych. Jest on w dużym stopniu nadal aktualny i dlatego jest ciągle dostępny na stronie internetowej KRS www.krs.org.pl, w zakładce ‘Grupy Producentów Rolnych’. Krajowa Rada Spółdzielcza również po konferencji wielokrotnie zwracała się do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z propozycją dalszego aktywnego i intensywnego działania na rzecz wsparcia polskich rolników w gospodarczym organizowaniu się, poprzez tworzenie i rozwój grup producentów rolnych. Opracowany został w KRS i złożony w MRiRW czteroletni projekt krajowy pt. „**Promocja tworzenia grup producentów rolnych – Centrum Informacji i Doradztwa dla Grup Producentów Rolnych**”, dotyczący kompleksowej obsługi procesu tworzenia i rozwoju grup producentów rolnych w Polsce do roku 2013. Na złożone propozycje KRS nie otrzymała jeszcze odpowiedzi. Liczymy jednak na przesunięcie niewielkiej części środków Pomocy Technicznej PROW na realizację tych ważnych celów i pozytywną odpowiedź Resortu Rolnictwa w tej sprawie.

Celem wzmocnienia marketingu grup, Krajowa Rada Spółdzielcza planuje uruchomić na swojej stronie internetowej www.krs.org.pl w zakładce ‘Grupy Producentów Rolnych’ elektroniczny ‘*Branżowy Wizytownik Grup Spółdzielczych*’. To interaktywne „narzędzie” - poprzez wykorzystanie Internetu – powinno pozytywnie wpływać na rozwój działalności grup. Jego zadaniem jest ułatwianie nawiązywania i rozwijania współpracy gospodarczej między grupami oraz grup z odbiorcami produktów i dostawcami środków do produkcji rolnej, poprzez umożliwienie szybkiego kontaktu oraz dostępu do informacji o grupach i ich ofercie handlowej - w jednym miejscu.

Krajowa Rada Spółdzielcza jest instytucją, której ustawowym zadaniem jest wspieranie rozwoju spółdzielczości, w tym spółdzielczości rolniczej. Jest więc organizacją, która może i powinna realizować zadania w zakresie gospodarczego organizowania się rolników w formy spółdzielcze, jako naturalne, najbardziej trwałe i przyjazne dla producentów rolnych. Brak kompleksowej analizy tego procesu, skłonił KRS do przygotowania niniejszego opracowania, które jednocześnie pokazuje możliwości Krajowej Rady Spółdzielczej w obszarze działań na rzecz rozwoju aktywności społeczno – gospodarczej polskich rolników.

Niniejsze opracowanie ściśle koresponduje z przygotowanym w maju 2008 r. przez Krajową Radę Spółdzielczą opracowaniem pt. „Perspektywy rozwoju grup producentów rolnych do roku 2013”, które można bezpłatnie pobrać ze strony dotyczącej Grup Producentów Rolnych na głównej stronie internetowej KRS www.krs.org.pl